

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה

Israeli Association for the Study of Language and Society

الجمعية الإسرائيلية لدراسة اللغة والمجتمع

שפה במציאות העכשווית בישראל: חברה, חינוך ופוליטיקה

חוברת תקצירי הכנס

יום שני, י"ב בתמוז תשע"ה,
29 ביוני 2015

מכללת סמינר הקיבוצים

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה

חוברת תקצירי הכנס

יום שני, י"ב בתמוז תשע"ה, 29 ביוני 2015

הוועדה המארגנת

מכללת סמינר הקיבוצים:

סמדר דוניצה-שמידט (יו"ר הכנס), אפרת הראל, טינה ולדמן, מירי יוחנה, דפנה יצחקי, ריבי כרמל

האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה:

אילנה שוהמי (נשיאת האגודה), עינב ארגמן (מתאמת האגודה)

הדפסה והפקה: דפוס סמינר הקיבוצים

תוכן העניינים

מושב מליאה

- 9.....דו-לשוניות חד-סיטרית: הייתכן מרחב עברי-ערבי משותף בישראל?
9.....מוחמד אמארה

שפות זרות באקדמיה

- 10.....English for academic purposes: Expectations and reality
10.....Judith Yoel & Elisheva Barkon
11.....גלוקאליות בהוראת אנגלית: סוגית הרקע הלשוני של מרצים המלמדים קורסי תוכן באנגלית...
11.....עפרה ענבר-לוריא וסמדר דוניצה-שמידט
"לשבור את מחסום האנגלית": תפיסות משתנות ומוטיבציות צומחות אצל לומדים מבוגרים
12.....באוניברסיטה
12.....שרה גלזר
13.....לימודי צרפתית בישראל היום: שקיעה או תחייה? אהבה או אינטרסים?
13.....איזבל דותן

שפה במדיה

- 14.....מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: ההפללה הפוליפונית של אהוד אולמרט
14.....איילת כהן
שפטו במו עיניכם: היבטים לשוניים, פרופסיונאליים ואתיים בשילוב מידע מצילומי אבטחה
16.....במהדורות חדשות
16.....דוד לוין
18.....בחירות 2015: ניתוח רטורי של מאמרי דעות בעיתונות הכתובה
18.....יהושע גתי
"ניאו-פשוטיל": קמפיין החרד"קים כמקרה בוחן
20.....חננאל רוזנברג
20.....

שפה ולאומיות

Can Israel be a Jewish and a democratic state? Linguistic ethnography at the
21..... national museum of American Jewish history

21.....Chaim Noy

"חוצפת הלעז" – המאבק בין העיתונות העברית לעיתונות הלועזית בימי היישוב ובראשית ימיה
22..... של המדינה

22..... עמוס בלובשטיין נבו

What the revitalization of Hebrew can teach us about preventing language
23..... extinction

23..... Hadas Marcus & Sandy Kuttler

למה עברית? למה יידיש? למה פולנית? בחירת שפת הדיבור וההוראה בפולין כביטוי למגוון
25..... תפישות לאומיות

25..... עדינה בר-אל

נוף לשוני

"חולה? לא דובר עברית? אל תתאשפז אצלנו": נוף לשוני ונגישות לשונית בבתי חולים כלליים
26..... בישראל

26..... מיכל שוסטר

Private discourse public spaces: An analysis of signage during times of escalated
27..... national conflict

27..... Elite Olshtain & Julia Schlam Salman

The linguistic landscape in the Israeli public space through the eyes of Arab
28..... college students

28..... Rawia Hayik

"כולנו צוק איתן": על שלטי חוצות במבצע "צוק איתן"

29..... עירית זאבי ודבורה דובינר

עברית במציאות העכשווית

- 31....."ראשת עיר זה דבר הזוי": עמדות של ראשות מוסדות כלפי התחדיש הלשוני 'ראשה' 31.....
הדר נץ ורון כוזר 31.....
העברית בעיני דובריה - שאלות ומשאלות; על פי שירות התשובות לציבור של האקדמיה ללשון
העברית 32.....
קרן דובנוב 32.....
על ייצוג המגדר בקטלוגים של הספריות במוסדות להשכלה גבוהה בישראל 33.....
רות בורשטיין ועפרה כהן 33.....
סיפור מופשט: על הלשון המשפטית בשירות אלת הצדק 34.....
רן לוסטיגמן ומיכל אהרוני 34.....

שפה והגירה

- 35.....סופרת ממוצא אתיופי כותבת על חוויית המהגרים והמהגרות מאתיופיה לישראל 35.....
אילנה אלקד-להמן 35.....
36..... Family language policy amongst Ethiopian new immigrants in Israel 36.....
Dvora Dubiner 36.....
37..... גורמים רגשיים בשימור שפה בקרב מהגרים בישראל: פרספקטיבה רב-גילית 37.....
מיכל טננבאום 37.....
38..... אבני דרך חדשות בקליטתם הלשונית וההשכלתית של עולי אתיופיה המבוגרים 38.....
שרה רובינשטיין 38.....

קהילת דוברי שפת הסימנים

- 39..... התרגום החינוכי: תפיסת העצמי של מתורגמנים לשפת הסימנים בכיתות משלבות 39.....
גלי איגלברג 39.....
40..... מאלג'יריה לישראל - הישרדותה של שפת הסימנים של יהודי אלג'יריה 40.....
שרה לנסמן 40.....
41..... הנגשה לשונית – צריכת שירותי תרגום לשפת סימנים 41.....
יעל קקון ואסתר גולדבלט 41.....

שיח פוליטי

- 42..... האינטראקציה המקוונת של בני נוער ערבים-בדווים עם בני נוער יהודים: טכנולוגיות תקשורת
חדשות כמקור לאינפורמציה בקרב בני נוער ערבים-בדווים בישראל
- 42..... ערף אבו- גוידר
- 44..... ניתוח מוקדים של אי התאמה בין שפה וגוף ככלי לחקר שיח קונפליקט
- 44..... אורית סוניה ויסמן
- 46..... "לדבר דמוקרטיה": האם השימוש בלשון מאפשר לערבים פלסטינים אזרחי ישראל לפעול
פוליטית במרחב?
- 46..... ויואנה דייטש
- 47..... "שיחות פוליטיות" – על המטען הפוליטי של השיח הטיפולי-דינמי בישראל
- 47..... ניסים אבישר

שיח במרחב החברתי

- 48..... Linguistic analysis of posts on municipal Facebook pages
- 48..... Nili steinfeld
- 49..... "אנגלית רצוצה מלווה בתנועות ידיים": יהודים ותאילנדים במושבי הערבה התיכונה
- 49..... יאיר אור
- 50..... עד הפרט האחרון – השיח הציבורי על קבלת החלטות לסיום החיים בתקשורת החילונית
הישראלית
- 50..... טל מורס
- 52..... "אויבות באהבה" – אי הסכמות בחברות נשים
- 52..... אסתי תאומים-בן מנחם

שפה ומשפט

- 54..... שפה ומשפט במציאות העכשווית בישראל (הקדמה למושב)
- 54..... סול אזואלוס-אטיאס ואורלי אלבק
- 55..... המבוא לחוזה מהווה חלק בלתי נפרד ממנו – על מבנה החוזים
- 55..... אורלי אלבק

- 56..... ניתוח טקסט של חשודים ברצח – ממד לשוני, קרימינולוגי ופסיכולוגי
- 56..... רקפת דילמון
- 57..... "לכאורה, להלן צד א" – לשון עברית, לשון משפטית ומה שביניהן
- 57..... אביעד הכהן
- 58..... ערכם וחשיבותם של מונחי משפט
- 58..... גבריאלה שלו

שפה באמנות

- 59..... 'תימנים בפיג'מות פסים': חינוך וחברה באמנות של יאיר גרבוז
- 59..... אורי ארז
- 61..... בנאי, חנוך וגפן: על שלושה סגנונות "נבואה" בשירי המחאה ברוק הישראלי
- 61..... הילה שובלי-פולק
- נרטיבים משתנים של זהות: ניוד המעמד החברתי של דמויות באמצעות שינויים לשוניים בעיבוד הרומן לנוער "אליפים" של אסתר שטרייט וורצל לטלוויזיה
- 62..... ערגה הלר
- 64..... ישראלי, דבר גרוזינית! על פלורליזם, רב תרבותיות ודו-לשוניות בסרט חתונה מאוחרת
- 64..... דני מוג'ה

שפות במרחב הבית ספרי

- Immigrant youth in high-school: Understanding trilingual literacy performance and educational experiences
- 65..... Orly Haim
- 66..... תנ"ך רם והתקבלותו בחברה הישראלית
- 66..... גתית הולצמן
- 67..... תכנית התערבות פדגוגית ופדגוגית-ארגונית, שפה בית ספרית והקשר ביניהן
- 67..... ציונה לוי ודבורה הרפז

עברית כשפה שנייה

- 68..... המוטיבציות של סטודנטים באוניברסיטת ייל ללמוד עברית
- 68..... דינה רוגינסקי

When does motivation lead to second language proficiency? Hebrew proficiency
69.....of English-speaking immigrants to Israel

69.....Joel Walters & Susan Joffe

An association experiment among Russian-speaking Israelis: The interaction of
70..... cultures in the bilinguals' mental lexicon

70..... Irina Ovchinnikova and Maria Yelenevskaya

"Living in the in-between"? Arabic speakers' perception of their use of Hebrew in
71.....higher education and its impact on ethnic identity

71..... Dvora Dubiner

פוסטר

72.....מה נאמר? שפה, שיח ומעשה ביקורתי בעבודת רוחה

72.....ליה לוין

הרצאת מליאה

דו-לשוניות חד-סיטרית: הייתכן מרחב עברי-ערבי משותף בישראל?

מוחמד אמרה

עברית היא בפועל השפה הבלעדית של הזירה הכלל-חברתית: זו שפת הברוקרטיה השלטונית (למעט הרשויות המקומיות הערביות), שפת ההשכלה הגבוהה, שפת רוב רובה של התקשורת האלקטרונית הציבורית בישראל ושפת רוב רובו של שוק התעסוקה. המשמעות העיקרית של מעמד השפה הערבית מופיעה מחוץ למישור הכלל-חברתי בישראל, והיא נמצאת בחיים הפנימיים של המיעוט. התוצאה היא שהמיעוט הלאומי נאלץ לאמץ דו-לשוניות, ערבית-עברית. במקביל, המצב הסוציולוגי שנוצר שלל כמעט כל תמריץ לקהילת הרוב לאמץ דו-לשוניות. על-כן התגבשה דו-לשוניות חד-סיטרית של המיעוט.

תפיסתה של הערבית כבעיה ומאיימת על ההגמוניה היהודית במדינה, או אך רק כזכות, בלי שימוש נרחב בשפה בספירה הציבורית, לא יתרום להיווצרותה של דו-לשוניות דו-סיטרית. כאשר הערבית תיתפס כנכס הן ברמה האישית והן ברמה הלאומית, והשונות הלשונית לא תיתפס כמאיימת על ההגמוניה היהודית, יש סיכוי שיווצר פסיפס לשוני, ביסודו דו-לשוניות דו-סיטרית, ויתרום לבניית גשרים אמיתיים בין הקבוצות בתוך ישראל, ומחוצה לה.

English for academic purposes: Expectations and reality

Judith Yoel & Elisheva Barkon

Recently, The Council for Higher Education (MALAG) issued directives* regarding English as a Foreign Language/English for Academic Purposes (EFL/EAP) in Israeli institutions of higher education. One directive dictates that undergraduates must finish EFL/EAP courses one year prior to completion of studies so that English can be required for seminar courses. This directive highlights English as the language of academia.

To implement the MALAG's ruling, colleges require faculty that use English for teaching and research. Therefore, to examine the Oranim faculty's perspective of English studies within the B.A./B.Ed. programs, we administered an online questionnaire in 2014, investigating teachers' and students' use of in English in seminar courses.

A statistical analysis reveals that the majority of responding faculty reported no difficulty reading English. They use English resources in course preparation and agree upon the importance of English for advanced studies. And yet, over three quarters of the respondents reported that they do not require students to use English sources. One reason is the belief that students encounter difficulty reading English. This suggests that the importance the MALAG attributes to English is only partly manifested in the undergraduate experience, which may impact further studies, the globalization of tertiary education and social opportunities and mobility.

Despite the small sample and need to extend the research, the MALAG's directives and current higher education globalization trend provide a timely opportunity to elevate academic English in Israel. We must ascertain that English features in students' scholarly experience; otherwise, we validate, "B.A. *bli anglit* and M.A. *me'at anglit*."

שפות זרות באקדמיה

גלוקאליות בהוראת אנגלית: סוגית הרקע הלשוני של מרצים המלמדים קורסי תוכן באנגלית

עפרה ענבר-לוריא וסמדר דוניצה-שמידט

הדיון על חשיבות הרקע הלשוני של מורים לשפה, כלומר האם המורים הם דוברי השפה כשפת אם או לאו (native/non-native speakers), במיוחד בקרב מורים לאנגלית, זוכה לתשומת לב מחקרית רבה בשנים האחרונות. הממצאים מצביעים על מורכבות הסוגיה בכל הקשור לתפיסות, עמדות והעדפות תלמידים ובעלי ענין נוספים, כמו גם באשר לזהות העצמית לעומת הזהות הנתפסת של המורים (בריון, 2010). אולם, רוב המחקרים הללו נערכו בכיתות בהן השפה נלמדת כשפה שניה או זרה והדגש מטבע הדברים הוא על הוראת השפה. זאת בניגוד למקרים בהם השפה האנגלית משמשת כאמצעי להוראת תכנים אקדמיים (English as a Medium of Instruction - EMI), תופעה המתעצמת במוסדות להשכלה גבוהה בעולם כולו (Doiz et al., 2013). השאלה שנשאלת, אפוא, היא האם תפיסות לגבי חשיבות הרקע הלשוני הילידי של המרצה המלמד באנגלית מקבלות ממדים נוספים בהקשרי EMI, זאת בהתחשב בידע ובמומחיות הנדרשים מהמרצה בנושא הקורס הנלמד, ובהתחשב בעובדה שמיקוד ההוראה אינו לשוני.

מטרתו של המחקר הנוכחי היתה לבחון את תפיסותיהם והעדפותיהם של סטודנטים ומרצים באשר לזהות המורה כדובר ילידי אם לאו של השפה האנגלית בקורסי תוכן הנלמדים בשפה האנגלית במסגרות אקדמיות. המדגם כלל קבוצות סטודנטים שלמדו במוסדות אקדמאי שונים (N=469) – אוניברסיטה ומכללות (380 יהודים; 111 ערבים). חלקם (146) התנסו בלימוד בקורסי תוכן בשפה האנגלית בעבר. כמו כן, נבדקו תפיסותיהם של 82 מרצים. הנתונים נאספו באמצעות שאלונים פתוחים וסגורים והתמקדו כאמור ברלוונטיות של הרקע הלשוני של המרצה בעת הוראת קורסי תוכן בשפה האנגלית.

בעוד שמהממצאים הכמותיים עולה שונות רבה לגבי העדפת מורה דובר אנגלית ילידי לעומת מורה שאינו ילידי, ההערות המילוליות מצביעות על כך כי ההבחנה הדיכוטומית שנעשתה בעבר בין מורה ילידי לעומת מורה שאינו ילידי אינה רלוונטית בקונטקסט של EMI. הממצאים מצביעים על כך שהמרצים והסטודנטים כאחד, מעדיפים מבנה זהות שונה של מורים מומחים הנתפסים כגלוקאליים: מורים שהם בקיאים בשפה האנגלית, אם כי אינם בהכרח דוברים ילידים, מומחים בתחומם, בעלי ידע בשפות אחרות ובעיקר בשפת המקום, מורים המצליחים לנצל בהצלחה את כישורי השפה והידע הגלובלי והמקומי שלהם כדי להורות בהצלחה תוכן קורס בשפה האנגלית.

הממצאים יוצגו תוך כדי התייחסות לתתי קבוצות ויידונו לאור הדיון המתפתח בנושא המורה הילידי במציאות לשונית משתנה שבה האנגלית משמשת כשפת עולם משותפת במיוחד בהקשר האקדמי.

"לשבור את מחסום האנגלית": תפיסות משתנות ומוטיבציות צומחות אצל לומדים מבוגרים

באוניברסיטה

שרה גלזר

בכל האוניברסיטאות בישראל קיימות דרישות סף ודרישות פטור באנגלית. סטודנטים מבוגרים (מגיל 40 ומעלה) באוניברסיטה העברית יכולים ללמוד בתכנית גישה (מעל"ה) ללא כל תנאים מוקדמים, אולם על מנת להמשיך לתואר הם חייבים לקבל פטור באנגלית. סטודנטים אלה עומדים בפני אתגר כפול: הסתגלות ממסדית ואקדמית לאוניברסיטה מחד ועמידה בדרישות הקורס לקריאת טקסטים באנגלית (English for Academic Purposes) מאידך, אחרי שנים של שימוש מוגבל בשפה ועל רקע חוויות למידה ותפיסות שליליות של לימוד אנגלית.

במחקר איכותני שערכתי, קיימתי ראיונות עומק רטרופספקטיביים עם 38 לומדים מבוגרים אשר למדו בין שנה לשנתיים בקורס "תומך" המבוסס על גישה אנדרגוגית וסיימו בהצלחה. בניתוח משולב של תיאוריה הצומחת מהשדה (grounded theory, Strauss & Corbin, 1990, 1994) וגישה הוליסטית-נרטיבית, אני מבקשת לבדוק את תפיסותיהם לגבי התפתחות אקדמית ואישית בקונטקסט מורכב של ההיסטוריה החינוכית, חוויות וניסיון החיים וחוויות הלמידה בקורס לאנגלית ובקורסים באוניברסיטה. אציג תמות בולטות מניתוח פרשני המשלב תיאורית "עצמי" ("האני העתידי", Possible Self Theory, Markus, and Nurius 1986), תיאוריה מוטיבציונית של לומדי שפה שניה/זרה (Dörnyei, 2009, 2011) ותיאוריות על לומדים מבוגרים וגיבוש זהותם האקדמית. בעוד שהמניעים ללמוד באוניברסיטה בגיל מבוגר נתפסים בעיקר כמימוש עצמי והגשמת חלום ודחף להשכלה, וכמקום לגילוי ופיתוח ה"אני האקדמי", המניע העיקרי בתחילת הקורס לאנגלית נתפס כחיצוני, ומתחבר לתפיסת לימוד אנגלית כמחסום ומכשול. חוויית הלימוד בקורס נתפסת כשילוב מורכב של מוטיבציות צומחות (emergent motivations) ותהליך טרנספורמטיבי של שינוי היחס לשפה ולקריאה. ההצלחה בקורס נתפסת כסמל ליכולת אקדמית ולגילוי מסוגלות עצמית והקורס כולו נתפס כמקום החיבור אל עולם הידע, וכ"הזדמנות שניה" המקפלת בתוכה גם תפיסות של צדק חברתי ואישי.

מקורות

- Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2009). Motivation, language identities and the L2 self: Future research directions. *Motivation, language identity and the L2 self*. Z. Dörnyei and E. Ushioda. Bristol, Multilingual Matters (pp. 350-356).
- Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2011). *Teaching and researching motivation*. Harlow, Longman.
- Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, 41(9), 954-969.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Thousand Oaks, CA, SAGE.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology: An overview. *Handbook of Qualitative Research*. N. Denzin and Y. S. Lincoln. Thousand Oaks, CA, SAGE.

לימודי צרפתית בישראל היום: שקיעה או תחייה? אהבה או אינטרסים?

איזבל דותן

למידת השפה הצרפתית והוראתה בישראל היום עברה שינויים מקיפים: בשני העשורים האחרונים של המאה העשרים, הצרפתית ותרבותה הפכו למקצועות פופולריים בכל האוניברסיטאות בישראל. אולם, מראשית המאה העשרים ואחת, אותן מחלקות ללימודי צרפת – כשלעצמם – החלו להסגר בזו אחר זו. כיום, המחלקה לתרבות צרפת באוניברסיטת בר-אילן היא השריד אחרון של תחום יוקרתי זה במדעי הרוח. עם זאת, גלי העלייה מצרפת לישראל בשנים האחרונות טורפים מחדש את הקלפים: אזרחים צרפתים מתמזגים בנוף הדמוגרפי הישראלי ומעוררים עניין חדש בשפה הצרפתית בקרב הישראלים.

בסוף המאה שעברה נכתב רבות על שקיעתן של התרבות והשפה הצרפתית בישראל ובעולם; ההתחדשות הנוכחית בישראל מעלה מספר שאלות: מי לומד היום צרפתית ומדוע? האם המוטיבציה שונה מזו שהייתה בעבר? מה נותר היום מהמוניטין היוקרתי של התרבות והשפה הצרפתית? האם התדמית של השפה הצרפתית קשורה לתדמיתה של צרפת כיום? שאלות אלו קשורות באופן הדוק בשינויים סוציו-פוליטיים-תרבותיים בעולם בכלל וביחסי ישראל-צרפת בפרט. יתר על כן, התשובות לשאלות אלו מעלות אתגרים חדשים עבור המורים לצרפתית כשפה זרה בסביבה האקדמית בישראל, מכיוון שלמרות סגירת המחלקות ללימודי צרפת¹, הם מתמודדים עם סדרת אתגרים שונים: כיתות גדולות של תלמידים מתחילים, כיתות הטרוגניות לרמות מתקדמות, עזרי לימוד שאינם מתאימים למצב החדש וכו'. כל אלו מלווים במחסור במשאבים ליישום תכנית מקיפה ללימודי צרפתית. מטרת ההרצאה לתאר את מצב העניינים הנוכחי בהוראת הצרפתית בישראל לאור האירועים הסוציו-פוליטיים האחרונים בצרפת וגלי העלייה ולהציע פתרונות אפשריים.

מקורות

- Amit A. *Le bon usage comme capital distinctif de la langue française*, <http://www.mml.cam.ac.uk/french/observations/abstracts.html>
- Ben-Rafael E., & Ben-Rafael M. (2013). *Sociologie et sociolinguistique des francophonies israéliennes*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ben-Rafael E., & Levy F. (2011). *Les Etudes Françaises dans l'enseignement supérieur en Israël : Motivations, Utilisations, Recherche conjointe-Franco-Israélienne, Partie 3*. Tel Aviv : Services Culturels, Ambassade de France en Israël.
- Raviv N. (2012). *Altérité chez soi: la migration et l'intégration des juifs français en Israël cette dernière décennie*, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, in *Frontières identitaires et représentations de l'altérité*, Paris, France : Collection FIRA – HAL – SHS, pp. 1-12. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00808804>

¹ למרות היעדרות חוגים לתרבות צרפת כשלעצמם, כל מוסד אקדמי בישראל מציע לקהל הסטודנטים קורסים ללימוד השפה הצרפתית ברמות שונות. במקרים אלה, הקורסים מתמזגים בחוגים שונים: מחלקה לשפות זרות, מחלקה ללימודים רומאניים ולטינו אמריקאים, וכו'.

מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: ההפלה הפוליפונית של אהוד אולמרט

איילת כהן

ב-13 במאי 2014, בעקבות הרשעתו בשני סעיפי לקיחת שוחד בפרשת הולילנד, נשלח ראש ממשלת ישראל לשעבר, אהוד אולמרט, לכלא. "עובד הציבור הנוטל שוחד משול למי שניתן אבן-פינה בעבודתו", כתב שופט בית הדין המחוזי בתל-אביב, דוד רוזן, בגזר הדין. "הנוטל שוחד הינו בבחינת בוגד, איש מעל הבוגד באמון שניתן בו, אמון שבלעדיו לא יכון, יקום ויהיה שירות ציבורי מתוקן".

ההרצאה תתמקד בדפוסים הפוליפוניים של סיקור האירוע במהדורת החדשות המרכזית של ערוץ 10, ששודרה החל מהשעה 20:00 ב-13 במאי 2014. 26 הדקות הראשונות של המהדורה, כמחציתה, הוקדשו לסיקור גזר הדין בשורה של סוגות ומסגרות מדיה ככתבות וראיונות, שהתמקדו בסיקור המשפט, בהתייחסות להיערכות בתי הכלא לכניסת הנאשם, בראיון שהתקיים באולפן עם מקורבו של אולמרט ועוד. בדברים הבאים אטען, כי יוצרי המשדר בחרו לעשות שימוש מובלט באופוניות (modalities) מגוונות שנארגו יחדיו למסגור רב-קולי (Bakhtin, 1981) מפליל של ראש הממשלה לשעבר. מטרת המאמר לבחון את האופן שבו רתמו יוצרי המשדר את האופוניות העומדות לרשותם: נוסח גזר הדין, השפה הדבורה, השפה הכתובה, העיצוב הגרפי, פס הקול והעריכה ליצירת המסגור. הדיון יתמקד במקומם של עיקרון הפולפניה הנשלטת (Soffer, 2009) והביקורת העצמית במהדורה. התפיסה המורכבת של התקשורת כיוצרת מסגרות תוך חלופיות (Lundby, 2014) תידון בהקשר לביקורת שמביעים העתונאים כלפי ניסוח גזר הדין (Peleg and Bogoch, 2012), לתחושת אי הנוחות המקצועית שמסב הסיקור הדרמטי לחלק מהמשתתפים בו, ולמשמעות הבחירה באופני המסגור החזותי (Huxford, 2001) של בית המשפט כזירת אירועים, שמאפייניה החזותיים והמילוליים שאולים מסוגות קולנועיות וטלוויזיוניות.

מקורות

הנוסח המלא בגזר הדין בעניינו של אהוד אולמרט, מאי 2014.

<http://www.haaretz.co.il/st/inter/Hheb/images/eo.pdf>

דלז, ז., וגואטרי, פ. (2005). *קפקא לקראת ספרות מינורית*. תרגום: ר. זגורי-אורלי וי. רון. תל אביב: רסלינג.

נווה, ח. (2004). סיפורי משפחה. בתוך: א. קליינברג. *על אהבת אם ועל מורא אב: מבט אחר על המשפחה*. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays*. Emerson, C. and Holquist, M. (trans.), Holquist, M. (ed.). Austin, Texas: University of Texas Press.

Huxford, J. (2001). Beyond the referential: Uses of visual symbolism. *The Press Journalism*, 2(1), 45–71.

שפה במדיה

- Kress, G. (2009). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Lundby, K. (2014). Mediatized stories in mediatized worlds. In A. Hepp & F. Krotz (Eds.), *Mediatized worlds: Culture and society in a media age*. London, England: Palgrave.
- Peleg, A., & Bryna, B. (2014). Mediatization, legal logic and the coverage of Israeli politicians on trial. *Journalism Practice*, 8(3), 311-325.
- Soffer O. (2009). The competing ideals of objectivity and dialogue in American journalism. *Journalism: Theory, Practice & Criticism* 10(4), 473–491.

שפטו במו עיניכם: היבטים לשוניים, פרופסיונאליים ואתיים בשילוב מידע מצילומי אבטחה במהדורות חדשות

דוד לוי

בשנים האחרונות, משולבים בכתבות במהדורות החדשות בטלוויזיה צילומים ממצלמות אבטחה. כיוון שעל פי רוב מדובר בצילומים מטושטשים המתייחסים לפרשיות מוכרות או שוליות נראה שהחדשה האמיתית היא עצם הבאתן לידיעת הציבור. עבודה זו באה בעקבות קודמותיה שמיקמו את שיח מצלמות האבטחה וטכניקות המעקב בנות זמננו בתרבות ובמדיה (Gates, 2013; Goold, Loader & Thumala, 2013) ומתמקדת בחשיפת הגורמים לאטרקטיביות של הצילומים, כחלק מהחדשות ובמשמעותם של אלו לידע הציבורי. אעשה זאת באמצעות ניתוח סמיוטי מבני של מלל 50 כתבות טלוויזיה ואתיחס בין היתר לבחירות במילים, למבני משפטים ולסיפורי העלילה. הניתוח יציע שני הסברים לעניין בשידור הצילומים.

העברה כביכול של השיפוט לקהל - בארבעים השנים האחרונות מתועדים בספרות סימנים להחלשות מעמדו של העיתונאי כ"נאמן הציבור" (Schudson, 1999), זה שמתווך בנוגע למציאות בעיקר באמצעות פיו ועטו.

ניתוח הכתבות מלמד כי המלל ממצב (positioning) את הצופה האידיאלי בעמדה של שותפות כוח למצלמה ללא צורך בתיווך נוסף. כיוון שכך אציע לראות את שילוב הצילומים ממצלמות אבטחה כאחת הפרקטיקות העיתונאיות הפופוליסטיות שצצו כתולדה מירידת מעמד העיתונות ושהן עוברת כביכול הסמכות הפרשנית מהעיתונאים לצופים.

האדרת הראייה – מהספרות הבוחנת את ההיסטוריה החברתית והאידיאולוגית התרבותית של מעמד חושי האדם (Jobnas, 1954; Jay, 1993) עולה כי מטפורת השורש, המשקפת אמונה קמאית בדבר עליונות הראייה ככלי לשיפוט המציאות. "**לראות משמעו להבין**" (Lakoff, and Johnson, 2008) - מרכזית ומשמעותית מאוד גם בימינו אנו. הניתוח מלמד כי המצלמות ממוצבות כסוכן (agent) בעל יכולות אנושיות ואף על אנושיות. – ומשמשת במבנה הכתבות כתפקיד הגיבור הבא להושיע את "הקורבנות" מידי ה"נבלים" (Propp, 2010).

הניתוח מעלה גם כי בחסות התמונות ניתנת במבנה הכתבה עדיפות לגירסה המילולית שנבחרה ללוות אותן תוך הצנעת גירסאות אחרות לאירוע המדווח. המסקנה היא שהכוח המוקנה לצופה החוזה בדיווחים בהם משולבות תמונות ממצלמות האבטחה – כוזב וכי החלופה החזותית לעיתונות של "מפה לאוזן" – אינה עונה למערכת הציפיות שיש מעיתונות בחברה דמוקרטית.

- Gates, K. (2013). The cultural labor of surveillance: Video forensics, computational objectivity, and the production of visual evidence. *Social Semiotics*, 23(2), 242-260.
- Goold, B., Loader, I., & Thumala, A. (2013). The Banality of Security. The Curious Case of Surveillance Cameras. *British Journal of Criminology*, 53(6), 977-996.
- Jay, M. (1993). *Downcast eyes: The denigration of vision in twentieth-century French thought*. Univ of California Press.
- Jonas, H. (1954). The nobility of sight. *Philosophy and Phenomenological Research*, 14(4), 507-519.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2008). *Metaphors we live by*. University of Chicago press.
- Propp, V. (2010). *Morphology of the Folktale*. University of Texas Press.
- Schudson, M. (1999). What public journalism knows about journalism but doesn't know about 'public'. In T. Glaser, (ed.) *The idea of public journalism*,(pp.118-133). N.Y: Guildford press.

בחירות 2015: ניתוח רטורי של מאמרי דעות בעיתונות הכתובה

יהושע גתי

העיתונות הדעתנית -- הארץ ומקור ראשון במחקר זה -- גדושה במאמרי דעה המשקפים את שני קצוות הקשת הפוליטית: שמאל מול ימין. מאמרים אלה אמורים לעצב דעת קהל וללבות את השיח הציבורי בהתאם. לאור הופעתם בעיתונות כתובה אמורים המאמרים להיות שקולים (ולא ספונטניים כעיתונות האינטרנט). לפיכך, דווקא בסוג פרסום זה יש מקום לניתוח אסטרטגיות רטוריות מתוכננות וזאת לאור תיאוריות קומוניקטיביות וארגומנטטיביות מובילות כתיאורית הקומוניקציה הטיעונית בהשראתו של יורגן הברמס (Habermas) המבהיר את התהליך כאקטים (דיבורים) המופעלים על ידי נורמות המווסתות דרך ביטויים של הערכה, ביטויים היוצרים תהליך קומוניקטיבי המכוון, על רקע של תפיסת עולם, להשיג, לקיים ואף לחדש קונצנזוס. הקונצנזוס מושתת על טיעונים תקפים שניתן לבקדם, ובמקרה הצורך יסופקו טיעונים והנמקות הגיוניות לביטוייהם. הברמס מוליך ל"הסכמה כללית". לשאלת ההסכמה הכללית פיתח חיים פרלמן תיאוריה ארגומנטטיבית במצבים של טיעונים דיאלקטיים, שזהו תחום הדעות הסובייקטיבי (בניגוד לטיעון האנליטי המדעי). כאן קיימת בעיה לגבי קביעת נקודות המוצא של הטיעון. וזו התרומה הסגולית של פרלמן. כלל מרכזי ברטוריקה הדלברטיבית הוא הבניית המכנה (הברמס לא עמד על כך) הארגומנטטיבי המשותף, שהעדרו עלול להצביע או על רשלנות הטיעון מזה או על פניות לקהלים מוגדרים פרטיקולאריים המוגבלים בהיקפם והמחזקים אפוא טיעונים שהקוראים כבר אמונים עליהם מזה. השאלה, במילים אחרות, היא האם רטוריקת מאמרי הדעות בשני עיתונים אלה היא ארגומנטטיבית או מניפולטיבית. רטוריקה מניפולטיבית נשענת על מערכת גירוי של תגובות אמוציונאליות על חשבון ההיקשי לוגי.

ההרצאה שופכת אור על רמת הטיעון הפוליטי הישראלי ותחכמו. השערת העבודה הבנויה לפי שעה על מחקר מסיבי של רטוריקת הימין – אליה מצטרף מחקר של רטוריקת השמאל -- היא שרטוריקת הימין מושתתת על רטוריקת האבסורד, הלעג ליריב ועל מותגים לשוניים המחליפים טיעונים. לעומת זאת, לא מעטים ממאמרי הדעות בהארץ, דרך משל, יוצאים מנקודות מוצא שהן בבחינת המובן מאליו לגבי קהל קוראיהם. זהו במונחים רטוריים שניסח פרלמן persuasion המיועד לקהל הפרטיקולארי נגד ה conviction שמיועד לכול קהל באשר הוא (זו הבחנה הבסיסית של פרלמן). הכתיבה הטיעונית כ persuasion טוענת להרצאה, היא בעיתית הואיל והיא לא מתמודדת במהויות, קרי, ניתוח תשתית הטיעון וטיעונו באופן שחותר לשכנע גם את המחנה האחר. וריתוק המחנה האחר היא מטרת הרטוריקה הקומוניקטיבית. יתר על כן, ההרצאה מאתרת את מטפורות השמאל מול הימין וגורסת (בעקבות לקוף) שהן מושתתות על תבניות חשיבה מקובעות. תבניות אלה אינן פרי המצאה ספונטנית אלא מובנות בדפוסים הקוגניטיביים של קהילת הטוענים. ההשערה היא שרטוריקת בחירות הנבנית על תשתיות קוגניטיביות מקובעות באה על חשבון התמודדות עניינית שורשית המובילה לרטוריקה סרקסטית לעגנית. זהו מצב רטורי שמוביל לקיפאון ארגומנטטיבי ופותח את הפתח לרטוריקה ad hominem היא הרטוריקה הפרסונאלית, שמעידה על אי אימון (או אי יכולת) בטיעונים ארגומנטטיביים לשמם.

מקורות

גתי, י. (2011). השיח הישראלי: רציונאליות מול אגרסיביות. פרדס.

Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Beacon.

Lakoff, G. (2009). *The Political Mind*. Viking.

Lakoff, R. (2000). *The Language War*. Berkeley.

Perelman. C. (1969). *The new Rhetoric*. Notre Dame.

Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. Macmilan.

"ניאו-פסקוויל": קמפיין החרד"קים כמקרה בוחן

חננאל רוזנברג

הפסקווילים, מודעות הקיר המודבקות על קירות השכונות החרדיות, מתפקדים כערוץ תקשורת אלטרנטיבי המשמש להבעת עמדות אידיאולוגיות, להבעת ביקורת פנים-מגזרית ולהוקעת תפיסות עולם מתחרות. הפסקווילים המתאפיינים בשימוש במגוון אמצעים רטוריים מתוחכמים, בשפה גבוהה ובריבוי ציטוטים מן המקורות היהודיים (שלזינגר, 1992; חרל"פ, 2010), פונים לקהל יעד גדול ולא מוגדר, וברוב המקרים שומרים על אנונימיות או מזהים את הכותב כחלק מקבוצות מגויסות ("המעוררים", "הועד לטוהר מחננו" וכו'). במשך מאות שנים, שמר הפסקוויל על אופיו המסורתי, בייחוד על מאפייניו החזותיים: ריבוי מלל, הימנעות מעזרים ויזואליים כגון תמונות וציורים, והדפסה בצבעי-שחור לבן. גם השינויים המסוימים עליהם הצביעו חוקרים בשני העשורים האחרונים, התייחסו לתופעות דיבור חדשות ובזליגה מסוימת של סלנג לז'אנר זה (קנטור ומוצניק, 2004; חרל"פ, 2010). אולם נראה, שבשנים האחרונות חל שינוי משמעותי בערוץ זה, ולצד הפסקוויל המסורתי החל להופיע "ניאו-פסקוויל", אשר מצד אחד שומר על הסגנון המסורתי ומצד שני מאתגר את אופיו של הז'אנר, ובייחוד את מאפייניו החזותיים. מחקר זה מתמקד בקמפיין המאסיבי המכונה "קמפיין החרד"קים", אשר התנהל בשנים 2013-2014. קמפיין זה הינו חלק ממערכה ציבורית פנים-חרדית כנגד התופעה ההולכת וגדלה של צעירים חרדים המתגייסים לצה"ל, המכונים בפי מתנגדיהם "חרד"קים" (ראשי-תיבות/הלחם של המילים: חרדים-חידקים-קלי-דעת). חלק מרכזי של הקמפיין התנהל דרך מסת פסקווילים שהופצו בכל הריכוזים החרדיים בישראל. פסקווילים אלה "שוברים" רבים ממאפייני הפסקוויל המסורתי: רבים מהם מכילים ציורים, קריקטורות ותמונות לצד טקסט נלווה; הפסקווילים כתובים ברוח הומוריסטית-סאטירית בניגוד לרטוריקה התוקפנית המוכרת; הפסקווילים מבקשים את השתתפות הקוראים ותגובתם, דרך כתובות דואר ואף דרך דואר-אלקטרוני(!) וכן הלאה. במחקר זה אתמקד במאפייני התופעה והשלכותיה כלפי הגדרת הפסקוויל וגבולות הז'אנר, ואטען כי השימוש במרכיב החזותי כהשלמה רטורית (Penn, 2000) אינו אמצעי שכנועי בלבד, אלא קשור באופן הדוק לתכניו וליעדיו של הקמפיין, כהתאמה 'מודרנית' של הערוץ המסורתי-שמרני, לצורך מאבק במודרנה ובתופעות הפנים-מגזריות המסמלות אותה.

מקורות

חרל"פ, ל. ר. (2010). תרבות הפסקווילים בראי הלשון: עיון בתופעות מתחביר הטקסט ומסגנון השיח. **עיונים בשפה וחברה**, 3(1), 104-121.

קנטור, ה., ומוצניק, מ. (2004). שימושי לשון ייחודיים במודעות העדות החרדיות. **מחקרי מורשתנו**, ב-ג, 239-249.

שלזינגר, י. (1992). רכיבי לשון של לשון המלומדים. **ביקורת ופרשנות**, 28, 141-147.

Penn, G. (2000). Semiotic analysis of still Images. In M. Bauer & G. Gaskell (Eds.), *Qualitative researching with text, image & sound* (PP. 227-245). London: Sage.

Can Israel be a Jewish and a democratic state? Linguistic ethnography at the national museum of American Jewish history

Chaim Noy

I present findings from a four-year linguistic ethnography (LE) conducted at the National Museum of American Jewish History (NMAJH) in Philadelphia. With approximately 100,000 visitors annually the museum is one of the most important Jewish heritage sites in the USA, portraying the integration and accomplishments of Jewish communities in American culture, society, and politics. The museum includes an impressive interactive hall, where questions by the museum are presented to the visitors. These questions concern contemporary political and social issues in the USA. The visitors are supplied with colorful Post-it notes (sticky notes) on which they write their answers/replies and then stick the notes on the walls.

LE (Rampton, 2007; Tusting & Maybin, 2007) is a recent methodology juxtaposing interactional sociolinguistics, new literacy studies, and ethnography of communication. It focuses on public and usually also ideological occasions and sites of writing and reading. The present LE combines three elements: 1. Observations of visitors' writing (and reading) practices, together with interviews with them, 2. Discourse analysis of the hundreds of texts that visitors write in situ, and 3. Interviews with museum employees and a semiotic analysis of the museum. I discuss public participation in contemporary Jewish heritage in the USA, and the role of language in forming collective identity and constituting public Jewish association.

References

Rampton, B. (2007). Neo-Hymesian linguistic ethnography in the United Kingdom. *Journal of Sociolinguistics*, 11(5), 584-607.

Tusting, K., & Maybin, J. (2007). Linguistic ethnography and interdisciplinarity: Opening the discussion. *Journal of Sociolinguistics*, 11(5), 575-583.

"חוצפת הלעז" – המאבק בין העיתונות העברית לעיתונות הלועזית בימי היישוב ובראשית**ימיה של המדינה**

עמוס בלובשטיין נבו

עיתוני מהגרים נחשבים אמצעי חשוב להכרת החברה והמדינה, אליהן מגיע המהגר, וכלי שמסייע לו בשימור התרבות שלו ובחיזוק הלכידות וההזדהות עם חבריו ובני משפחתו (Viswanath & Arora, 2000). מה קורה כאשר הארץ הקולטת מנסה לנתק את אותו מהגר מעיתונו, ומנסה לכפות עליו את עיתוניה, הכתובים בשפת המקום? השאלה הזו עמדה במרכזו של מחקר היסטורי שבדק, על סמך מסמכים ארכיוניים, את המאבק שהתחולל בארץ בשנות השלושים, הארבעים והחמישים של המאה הקודמת בין העיתונות העברית ונטורי השפה לבין העיתונות הלועזית שיצאה כאן. בבסיסו של מאבק קיצוני ואלים, שהתאפיין בשריפת עיתונים, בשריפת בתי דפוס, באיומים על בתי עסק שהחזיקו עיתונים לועזיים, בחרם מודעות, בחרם על עיתונאים שעבדו בעיתונים האלה ועוד, עמדה הטענה המרכזית כי עיתוני הלעז פוגעים בניסיונות להנחיל את השפה העברית לעולים החדשים ומפריעים להם להתאקלם בארץ ביתר קלות, ועל כן דינם להיסגר. ואולם המחקר מגלה, כי זו לא הייתה הסיבה האמיתית למאבק. הסיבה האמיתית הייתה החשש, שעיתוני הלעז המצליחים יפגעו בתפוצת העיתונים העבריים ויחסלו אותם. בסופו של דבר, העיתונות הלועזית ניצחה זמנית. עיתוניה פרחו, ותפוצתם, בתקופות מסוימות, אף עלתה על תפוצת העיתונים העבריים. המחקר מתאר את מצב לימודי העברית בקרב העולים; מסביר מדוע הם מעדיפים את העיתונות הלועזית; חושף את הטריקים השונים בהם נקטו עיתוני הלעז, כדי לעקוף את ההגבלות והאיסורים שהוטלו עליהם (ארכיון המדינה, 1954); מתאר, כיצד אותם עיתונים גונבים כתבות מהעיתונים העבריים שנלחמים בהם, ומתרגמים אותם ללא רשות, וכיצד עיתונאים עבריים הנלחמים באותם עיתונים, מוכנים לפרסם אצלם כתבות; מראה את אוזלת ידה של הממשלה בראשות בן-גוריון, שמצד אחד מדברת על כור היתוך ועל טיפוח השפה העברית, אך מצד שני מעניקה רישיונות לעיתונות לועזית ללא הבחנה ואף מוציאה במו ידיה עשרות עיתונים מפלגתיים בלועזית, כדי לחזק את כוחה בקרב העולים; מראה כיצד צה"ל מוציא בעצמו עיתוני לעז בשפות שונות ומשתמש בהם ככלי ללימוד עברית (ארכיון צה"ל, 1959); מסביר כיצד המאבק הזה הביא, בסופו של דבר, ללידתו של עיתון עברי מנוקד ("העברי") ולהוספת טורים עבריים מנוקדים בעיתונים העבריים ובעיתונים הלועזיים, ועוד.

מקורות

ארכיון המדינה (1954). מכתב הממונה על מחוז תל-אביב לממונה על תפקידים מיוחדים במשרד הפנים, 16.6.54, תיק ג' - 2221/12.

ארכיון צה"ל (1959). פקודת חובה לימוד עברית ופקודת 'מבצע עברית', 10.4.49, תיק 1000137/1959 - 567.

Viswanath, K., & Arora, P. (2000). Ethnic Media in the United States: An Essay on Their Role in Integration, Assimilation and Social Control. *Mass Communication and Society*, 3(1), 39-56.

What the revitalization of Hebrew can teach us about preventing language extinction

Hadas Marcus & Sandy Kuttler

The study of language endangerment has shifted from the exclusively academic realm to a human rights issue, as globalization and political factors threaten the very existence of marginalized languages. In many areas of the world, there has been a resurgence of interest and pride in the preservation of languages teetering on the brink of extinction, one that could be seen as an analogous for the grave concern about vanishing species. The multiple difficulties linked to reinforcing the usage of an endangered language have been extensively documented by scholars such as Fishman (2001). The most impressive example of language revitalization is the reversal of a completed language shift: the revitalization of a dormant or dead language with no living speakers. There is perhaps no better example of this phenomenon in history than the revitalization of Hebrew, thanks to the indefatigable efforts of Eliezer Ben-Yehuda and an opportune combination of other conditions in Palestine which led to its rebirth (Horowitz, 1960). It has been widely documented that attempts to revitalize other languages have been far less spectacular than the emergence of Modern Hebrew, a language still in the process of evolving even today. According to Zuckermann, who claims to be an “anti-purist”, marginalized languages, like many species of endangered animals, are exposed to multiple factors which cause them to cross-fertilize, and they must keep on hybridizing in order to survive. He demonstrates that this adaptability is responsible for the perpetuation of Modern Hebrew, for which he has coined the controversial term “Israeli”. Now a crusader fighting to rescue Aboriginal languages from extinction (linguicide), Zuckermann claims that the triumphant rebirth of Hebrew can serve as both a theoretical framework and practical model for the preservation of threatened languages. The aim of this paper is to examine the historical, ideological and empirical roots of the revitalization of Hebrew, and to determine whether this success story can be utilized to salvage other rapidly dwindling languages and their associated cultural heritage (mostly indigenous) which are in imminent danger of being lost forever.

References

- Fishman, J. (2001). Why is it so hard to save a threatened language? In *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited: a 21st century perspective*, J. Fishman (ed.). (pp. 1-22). Multilingual Matters.
- Reshef, Y. (2000). History, the Structure of Modern Hebrew, and Speakers' Perceptions of the Language, *Approaching a New Millennium: Proceedings of the Seventh Conference of the International Society for the Study of European Ideas*, Bergen.
- Zuckermann, G. & Walsh, M. (2011). Stop, revive, survive: Lessons from the Hebrew revival applicable to the reclamation, maintenance and empowerment of aboriginal languages and cultures. *Australian Journal of Linguistics*, 31(1), 111-127.

למה עברית? למה יידיש? למה פולנית?

בחירת שפת הדיבור וההוראה בפולין כביטוי למגוון תפישות לאומיות

עדינה בר-אל

בין שתי מלחמות העולם היה בקרב הקהילה היהודית בפולין מגוון של מגמות פוליטיות וחברתיות-תרבותיות. שלוש שפות שלטו בה: פולנית, יידיש ועברית. רבים מן היהודים ידעו יותר משפה אחת. באיזון מידה השתמשו בכל אחת מן השפות?

השלטון הפולני ערך במשך תקופה זו שני מפקדי אוכלוסין, בהם נתבקש כל תושב להצהיר על שפת האם שלו. נתוני המפקד משנת 1921 בנושא זה לא פורסמו. אולם נותרו נתונים ממפקד שנערך בדצמבר 1931. על פי מפקד זה היו בפולין באותה עת 3,113,933 "בני דת משה". כ- 80% מהם הצהירו ששפת אמם היא יידיש; כ- 12% הצהירו על פולנית כשפת אם; וכ- 8% הצהירו על עברית.

אולם נתונים אלו אינם משקפים את המציאות. וזאת מסיבות שונות: לפני המפקד ניהלו גופים שונים תעמולה בין היהודים לא להצהיר על פולנית כעל שפת אם, במטרה למחות נגד הפגיעה של השלטון בזכויות היהודים. ההצהרה על שפת האם בעצם כללה בחובה הצהרה על מגמות אידיאולוגיות-לאומיות, וכך ניהלו הציונים תעמולה בעד הצהרה על העברית, ואחרים, בעיקר הבונדיסטים, צידדו ביידיש.

המפלגות והארגונים החברתיים-תרבותיים בפולין בחרו את שפת הדיבור בהתאם לתפיסותיהם הלאומיות ובהתאם לדמות היהודי החדש שהם התכוונו לעצב בקרב הדור הצעיר. לפיכך ניתן לקבוע שבמוסדות החינוך היהודיים שימשה שפת ההוראה הצהרה חברתית-פוליטית ואמצעי להנחילה לדור הצעיר.

בהרצאה יוצג מגוון הזרמים החינוכיים בקרב הקהילה היהודית בפולין, תוך שימת דגש על מניעים לבחירת שפת ההוראה – עברית, יידיש או פולנית - בכל רשתות החינוך היהודיות בפולין, בתקופה בין שתי מלחמות העולם.

מקורות

כשאגדל אעלה לארץ ישראל: רשת "תרבות" בפולין ועיתוניה לילדים (2003). בסדרה "דור לדור, כ"א, אוניברסיטת תל-אביב.

בין העצים הירקרקים: עיתוני ילדים יהודיים בפולין, 1918 – 1939 (2006). הספרייה הציונית, ההוצאה לאור של ההסתדרות הציונית, ומכון דב סדן, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

"חולה? לא דובר עברית? אל תתאשפז אצלנו": נוף לשוני ונגישות לשונית בבתי חולים

כלליים בישראל

מיכל שוסטר

נוף לשוני הוא הביטוי הויזואלי של השפה במרחב הציבורי. הנגשה לשונית הינה תפיסה לפיה ארגונים ומוסדות מספקים אמצעים לצריכת שירותים באופן עצמאי, מכבד ושוויוני עבור פונים דוברי שפות שונות. מכאן, שנוף לשוני המשקף את הרכב המבקרים בארגון, הוא מדד לנגישות הלשונית שלו (Schuster, 2012). חוזר מנכ"ל משרד הבריאות משנת 2011 מנחה לשלט את הארגון לפי השפות הנפוצות בו, תוך מתן עדיפות לעברית, ערבית ואנגלית. החוזר אינו מפרט אלו סוגי שילוט יתורמו ובאלו מקומות בארגון יש לתלות שילוט רב לשוני, והביצוע נתון לשיקול דעתו של כל ארגון וארגון.

במסגרת מחקר ראשון מסוגו בישראל למכון הלאומי לחקר מדיניות בריאות ושירותי הבריאות נבדקה רמת הכשירות התרבותית של 35 בתי חולים כלליים בישראל. במחקר נבדק הנוף הלשוני ב-10 בתי חולים כלליים גדולים, בפריסה ג"ג וארגונית מגוונת. הנתונים נותחו לפי שפות השילוט, סוגי השילוט, מיקום השילוט ב"מסלול המבקר" בבית החולים, וסוג המחלקה. הנתונים מצביעים על כך שעל אף החובה החוקית, בתי-החולים עודם בלתי-מונגשים לשונית. שיעור היעדר הנגישות כמעט זהה לשפה האנגלית והשפה הערבית (השוו ל- Trumper-Hecht, 2009; Ben-Rafael et al., 2004), ורוסית כמעט שאינה מיוצגת בנוף הלשוני. היעדר הנגישות הלשונית בולט במיוחד בתוך מחלקת האשפוז – שם המאושפדים זקוקים למידע, הכוונה, והנחיות למשך זמן רב יותר מאשר במקומות אחרים. ננסה להסביר את התוצאות לאור תהליכים בבתי-החולים, ונקשר לתהליכים הרחבים יותר של התאמה תרבותית והנגשה לשונית.

מקורות

מדינת ישראל, מנכ"ל משרד הבריאות. (2011). **התאמה והנגשה תרבותית ולשונית במערכת הבריאות**. http://www.health.gov.il/hozer/mk07_2011.pdf (נשלף ב-15.1.2014).

Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M., & Trumper-Hecht, N. (2004). *Linguistic landscape and multiculturalism: A Jewish-Arab comparative study*. Tel Aviv University: The Tami Steinmetz Center for Peace Research.

Schuster, M. (2012). Language accessibility of signage in public settings: A case study of a health care service. *Southern African Linguistics & Applied Language Studies*, 30(3), 311-324.

Trumper-Hecht, N. (2009). Constructing national identity in mixed cities in Israel: Arabic on signs in the public space of upper Nazareth In: E. Shohamy & D. Gorter (Eds.). *Linguistic Landscape: expending the scenery*. London and New York: Routledge.

**Private discourse public spaces: An analysis of signage during times of
escalated national conflict**

Elite Olshtain & Julia Schlam Salman

The study of public signage can offer insights into the sociopolitical situation of a particular context. In multicultural societies experiencing intractable conflict, an analysis of the linguistic landscape can be informative in shedding light on political and national underpinnings. Israel in general, and the recent Gaza-Israeli conflict in particular, provide a rich context for the examination of language constructs in public spaces. This linguistic landscape provides visible and salient markers of belonging, identity construction and national alliances.

This presentation builds on a study of nonofficial public banners hung on street junctions and highway overpasses in Israel during the 2014 Gaza-Israel conflict. Two types of Hebrew public signage are examined—those displayed anonymously and those put out by institutions. In both cases, the banners disseminate private agendas that—within the public domain—visually construct and subsequently perpetuate notions of what it means to be Israeli.

In this presentation, we discuss three components of the signage. First, we present the banners themselves. Second, we look specifically at some of the linguistic features of Hebrew, showing how the language structure enables both anonymity and affiliation to function side by side. Finally, we present findings from a questionnaire in which individuals were asked to react and respond to the collected units of analysis.

Ultimately, we address some of the symbolic messages that get constructed during times of escalated conflict in an attempt to demonstrate that the analysis of aspects of linguistic landscape can be highly informative in better understanding local climate and trends.

The linguistic landscape in the Israeli public space through the eyes of Arab college students

Rawia Hayik

Although Arabic is the native language of fifth of the Israeli population, Hebrew is the sole language in the Israeli public sphere (Amara, 2006). The dominance of some languages in the linguistic landscape (LL) is not neutral (Shohamy, 2008) but can serve for asserting national identities or ideological and political agendas (Ben Rafael, 2009), or maximizing commercial benefits (Trumpet-Hecht, 2009). In the politically-loaded Galilee area, the use of certain languages in the LL is definitely not neutral. The current study explores the LL in the Galilee through the eyes of Israeli-Arab college students. Research on the LL field often neglects the passersby's interpretation of the messages embedded within (Shohamy, 2012). When those passersby are part of a minority group residing in an area where the LL is ideologically laden, it becomes essential to invite their perspectives.

Grounded in critical literacy theory (Friere, 1970), this teacher research attempts to raise Israeli-Arab students' awareness of problematic issues in the Israeli LL and encourage them to act for a just visibility of their minority language in the surrounding linguistic space. Students from the English department at an Israeli-Arab teacher-education college were invited to capture photos of various signs in their area, analyze the messages that these signs communicated, and write a commentary voicing their analysis, reflection, possible critique, and suggestions for change, if needed.

Students' projects were collected and analyzed to explore the issues they highlighted and whether their engagement in these projects affected their consciousness of the LL in the Israeli public space. The initial data analysis process started with categorizing the different projects following Ben-Rafael et al.'s (2006) categorization, followed by a thematic analysis to uncover the themes that emerged. This paper session presents the findings from an analysis of 38 projects that focused on top-down signs, where students strongly critiqued the absence of Arabic on the official signs as well as the abundance of spelling mistakes, Hebraization, and inaccurate translation.

"כולנו צוק איתן": על שלטי חוצות במבצע "צוק איתן"

עירית זאבי ודבורה דובינר

מחקרים רבים מעידים על הקשר בין נוף לשוני לבין ערכים החברתיים (Ben-Rafael, Shohamy, 2010; Amara & Trumper-Hecht, 2006; Coupland & Garrett, 2010). מחקרים אלה בוחנים שלטים הממוקמים במרחב הציבורי אשר ונוצרו במתכוון לשם העברת מסרים. במחקרים אלו מתבצע ניתוח של סימנים לשוניים חזותיים (Landry and Bourhis, 1997; Jaworsky & Thurlow, 2010) ואפנויות נוספות (Shohamy & Waksman, 2009). בקיץ 2014 פתחה ישראל במבצע "צוק איתן" שארך שישה שבועות ובמהלכו נוצר נוף לשוני ייחודי ברחבי ישראל. מטרת המחקר הנוכחי ותרומתו: בחינת סימנים לשוניים-חזותיים של שלטי החוצות שנתלו ברחבי-הארץ במהלך המבצע לשם זיהוי ערכיה ואמונותיה של החברה בישראל בעתות משבר. נוף לשוני מסוג זה בעתות מלחמה הוא חידוש במרחב הציבורי הישראלי. מתודולוגיה: קורפוס המחקר – 300 שלטי חוצות שהתייחסו למבצע, סה"כ נותחו 100 שלטים שונים (נמצא מופע גבוה של שלטים זהים). השיטה – ניתוח איכותני פרשני-סמיוטי (כמקובל במחקרי נוף לשוני), מספר פרמטרים נבחנו גם כמותית, שלושה ראיונות. ממצאים: השלטים הופקו על-ידי עיריות, מועצות מקומיות, ההסתדרות הציונית העולמית, אגודות אזרחים (שחלקן קמו רק למטרה זו), תנועות נוער, תלמידים, אזרחים פרטיים, גופים מסחריים. השלטים הוצבו בבולטות בכניסה ובמרכזי היישובים והערים, על גשרי-כבישים; ראשיים ומבני-ציבור, בצמתים מרכזיים, על חזיתות אוטובוסים, גדרות מוסדות ציבוריים ובתים פרטיים ברחבי הארץ. ניתוח לשוני-חזותי של השלטים חושף מידה רבה של גילויי פטריטיזם, כמו שימוש בדגל ישראל וצבעיו; מגוון מבעים וצורות לשוניות המצביעים על סולידריות חברתית, דאגה והערכה לעם, לקולקטיב (בשונה מימי הפוגה, ימים "רגילים") ורצון של גופים רבים להגן על האוכלוסייה החלשה והפגיעה בדרום. אולם, יותר מכל אלה הוא מצביע על הבעת הערכה והוקרה לחיילי צה"ל. הממצאים מלמדים על מידה פחותה של איחולים לשקט ולשלום ובמקרים בודדים עולה מהם מסר נגד המבצע ונגד מלחמות. בהרצאה יוצג מדגם של שלטי החוצות ויוסברו הדרכים שהמוענים נקטו לשם העברת המסרים.

מקורות

- Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M. H., & Trumper-Hecht, N. (2006). Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 3(1), 7-30.
- Coupland, N., & Garrett, P. (2010). Linguistic landscapes, discursive frames and metacultural performance: The case of Welsh Patagonia. *International Journal of the Sociology of Language*, 205, 7-36.
- Jaworski, A., & Thurlow, C. (2010). Introducing semiotic landscapes. In A. Jaworski & C. Thurlow (Eds.). *Semiotic landscapes: Language, image, space* (pp. 1-39). London: Continuum.

- Landry, R., & Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.
- Shohamy, E., & Waksman, S. (2009). Linguistic landscape as an ecological arena. In. E. Shohamy, & D. Gorter (Eds.), *Linguistic landscape: Expanding the scenery* (pp. 313-331). New York: Routledge.

"ראשת עיר זה דבר הזוי": עמדות של ראשות מוסדות כלפי התחדיש הלשוני 'ראשה'

הדר נץ ורון כוזר

לאחרונה החליטה האקדמיה ללשון העברית ש"אפשר ליצור צורות נקבה לכל תואר, תפקיד ודרגה שנושאת אישה" (גדיש, 2013: 2). החלטה זו הובילה להיווצרותו של התחדיש הלשוני 'ראשה' כצורת הנקבה המקבילה לתואר 'ראש' בצורת הזכר. החלטת האקדמיה הובילה לדיון ציבורי בעניין. ראוי לציין שבעוד שהתקשורת דווקא אימצה את התחדיש 'ראשה', דמויות מפתח רבות בציבור הישראלי דחו את התחדיש. במחקרנו הנוכחי ביקשנו להתחקות אחר עמדותיהן של נשים המתפקדות כראשות (ערים, מועצות, מחלקות/חוגים) לגבי השימוש בתואר 'ראשה'.

כפי שנדגים בהרצאתנו, רבות מהנשים המכהנות כראשות מוסדות מתנגדות לתואר 'ראשה', בהתבססן על שני נימוקים עיקריים: (א) דקדוק ו- (ב) האוזן הקולקטיבית ("זה צורם לאוזן" היל, 1986: 84). עם זאת, אנחנו סבורים שיש סיבות יותר עמוקות להתנגדותן. סער (2007) מדגימה שנשים דוברות עברית ודוברות ערבית משתמשות ב'דיבור בלשון זכר' באופן שגור בהקשרים מסויימים, כגון שיח גנרי. סער (2007: 408) טוענת: "דיבור בלשון נקבה נתפס כמפר את הסדר החברתי, משום שהוא מרמז על נסיון לאתגר את המעמד ההגמוני של המגדר הזכרי".

ראוי לציין שהתחדיש הלשוני 'כוכבת' קיים בעברית מאז 1941 ודרך תצורתו דומה למדיי לדרך תצורתו של התחדיש 'ראשה'. למרות זאת, התחדיש 'כוכבת' לא עורר כל דיון ציבורי. אנחנו סבורים שאימוץ התחדיש 'כוכבת' לעומת ההתנגדות לתחדיש 'ראשה' נובעים מכך שנשים הפנימו אידיאולוגית את ההבדל שבין מעמדן ה"טבעי" של נשים ככוכבות קולנוע לעומת מעמדן ה"לא טבעי" של נשים כראשות מוסדות, אפילו כאשר הן עצמן בעמדה זו. כדברי רוזנטל (2012: 72): "במקרים רבים אנחנו מקבלים את צורת הזכר כצורה היחידה, כאילו הזכריות היא חלק ממהות התפקיד".

מקורות

- גדיש, ר. (2013). ראשות ערים והמשנה לנשיא: על צורות נקבה של תפקידים שממלאות נשים. **אקדם** 47, 2.
- רוזנטל, ר. (2012). קודקוד, כאן משנה: מהיום קרא לי משנה. **עורך הדין**, 16, 72–73.
- Hill, A. O. (1986). *Mother Tongue, Father Time: A Decade of Linguistic Revolt*. Bloomington: Indiana University.
- Sa'ar, A. (2007). Masculine talk: On the subconscious use of masculine linguistic forms among Hebrew- and Arabic-speaking women in Israel. *Signs* 32(2), 405–429.

העברית בעיני דובריה - שאלות ומשאלות; על פי שירות התשובות לציבור של האקדמיה ללשון העברית

קרן דובנוב

המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית משיבה על שאלות הציבור מאז כינונה. שירותי ציבור דומים קיימים גם בארצות אחרות, בעיקר באירופה, אך לפי שעה לא ידוע אם הם נחקרו בהיבט סוציולינגוויסטי כלשהו. משנת 2010 הושתת שירות השאלות והתשובות של האקדמיה ללשון העברית על מערכת ממוחשבת הפועלת דרך אתר האקדמיה. שיטת עבודה זו מאפשרת תיעוד יעיל של פניות הציבור והמענה עליהן. בשנים 2010 – 2014 נתקבלו במערכת 34000 פניות בערך. מרבית הפניות עניינן התייעצות על נורמות העברית החדשה בכתיב, בפיוק, בתעתיק, בדקדוק, במינוח או בניסוח (לכך נועד השירות על פי תקנון האקדמיה), אך מחלקן משתקפות או משתמעות דעות הפונים על הלשון ועל מדיניות הלשון בהיבטים מגוונים. לכן אפשר לראות במערכת הפניות קורפוס למחקר ראשוני בתחום הבלשנות העממית, Folk linguistics בלעז (שיפמן, נידזלסקי ופרסטון ועוד). בהרצאה יינתנו דוגמות לטענות ולבקשות חוזרות של הפונים בנוגע לדקדוק הלשון, אוצר המילים שלה, נורמות ההגייה ומערכת הכתב. המכנה המשותף למספר רב של פונים הוא האמונה שהלשון נבנית לפי קביעות הממונים עליה, ומכאן בקשות לחולל שינויים בלשון (גדיש, תשנ"ח). **דוגמות לסוגיות דקדוק:** יש פונים שמבקשים לשנות את המערכת המורפולוגית, לדוגמה להוסיף הבחנה דקדוקית בין גוף מדברים כולל נוכחים לבין גוף מדברים שאינו כולל נוכחים. מעניינות במיוחד הצעות פונים (בעיקר צעירים) לשנות את הדקדוק ברוח השוויון המגדרי, בין היתר ליצור צורות בינוני אחרות (רוצותים או רוצימות). **דוגמות לסוגיות מינוח:** רבים המבקשים "לבטל" או להחליף מילים עתיקות בעלות משמעות שלילית או הוראת לוואי לא נעימה. אלה המילים שמבקשים להחליף (או "לאסור") בתדירות הגבוהה ביותר: הפועל נְסָפָה במקום נרצח בהקשר השואה, שמות העצם בעל וכריתה והתואר גרוש. בשנים האחרונות הגיעו עשרות פניות בבקשה להחליף את המילה מטבח. אחדים מן הפונים ציינו שהם צמחונים או טבעונים. **דוגמה לסוגיית מבטא:** פונים מעדות המזרח ההוגים את העיצורים הלועיים ה"תקניים" גילו שמבטאם נחשב מופתי וביקשו שהאקדמיה תפסיק "להתחסד".

מקורות

גדיש, ר. (תשנ"ח). האקדמיה וציבור דוברי העברית. **לשונו לעם, מ"ט, ב**, עמ' 58 – 64.

דובנוב, ק. (תשע"ב). הלכה ומנהג בשירות האקדמיה לציבור, **אקדם, 44**, עמ' 6 – 7.

Schiffman, H. (2006). *Linguistic Culture and Language Policy*. New York: Routledge.

Niedzielski, N., & Preston, D. (1999), *Folk Linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter.

Albury N. (2014), Introducing the Folk Linguistics of Language Policy, *International Journal of Language Studies*, 8(3), 85-106.

על ייצוג המגדר בקטלוגים של הספריות במוסדות להשכלה גבוהה בישראל

רות בורשטיין ועפרה כהן

בהקדמה לספר האלקטרוני 'אמנות הקטלוג' (2013) כתוב: "היום הקטלוג אינו מדע אלא אמנות שבה יש מקום לא מבוטל לדעתו של המקטלג". בפרק הראשון בספר בסעיף 2 ששמו **שימוש מקובל** כתוב: "שפת התיאור ונקודות הגישה יותאמו לשפה המקובלת על ידי רוב משתמשי הקטלוג." בסעיף 4 ששמו **דיוק** כתוב: "בתיאור כל משאב וישות בקטלוג (דהיינו הספקת מידע מובנה וברור ללא טעויות והטעויות)". והנה למרות זאת בפרק השני בספר יש דוגמות למונחים המתייחסים לתפקידים ומקצועות וכולם בלשון זכר בלבד, כגון: גולדברג, לאה, מחבר. בהערת שוליים כתוב שהמונחים המקשרים יהיו תמיד בלשון זכר. הערת שוליים זו אינה עולה בקנה אחד עם הכתוב בשלושת הציטוטים שהזכרנו. מאחר שהעקרונות שעליהם מבוסס הספר בנויים על פי הקווים המנחים של איפל"א (INTERNATIONAL FEDERATION of LIBRARY ASSOCIATION), אנו מבינות מניין נובעת הדרישה לשימוש בצורות זכר. אולם ציפייתנו הייתה שתהא התאמה למקובל בקרב דוברי העברית, כלומר לצורת נקבה כשמדובר בבעלת תפקיד, באישה. באתר האקדמיה ללשון העברית כתוב "דרכה של העברית להבחין בין זכר לנקבה, ועל כן נאמר המדענית הראשית, שרת החוץ, מהנדסת העיר, דוברת המשרד, היועצת המשפטית, הפרקליטה המחוזית, מְשַׁבֵּת המשרד ועוד. האקדמיה אף ממליצה על גזירת צורות נקבה מראשי תיבות המבוטאים כמילה. לכן נאמר מנכ"לית החברה, סמנכ"לית, ח"פית, יו"רית. גם בהחלטה של ועדת הקטלוג הארצית של האוניברסיטאות הוחלט לנקוט רק לשון זכר. הספרניות במכללות להוראה ובלשניות מכל המוסדות להשכלה גבוהה בארץ פנו לוועדה לשקול שוב את החלטתה. הוועדה נענתה לבקשה, דנה שוב בנושא ונשארה בהחלטה. כל הנימוקים המלומדים מבחינה לשונית, סוציו-לינגוויסטית וסוציולוגית לא שכנעו אותה.

מה אפשר ללמוד מאי-הנכונות לסגת מהחלטה זו? אם יש רצון להאחיד את המונחים מדוע לא נבחרה צורת הנקבה במקום צורת הזכר? איך ניתן להסביר החלטה זאת בהתחשב בכך שרוב חברי הוועדה הן נשים ושישי גברים בלשנים שהימצאות רק צורות זכר והיעדר צורות הנקבה במקומות שהן צריכות לבוא מעוררים את מחאתם? על כל אלה בהרצאתנו.

מקורות

אדלר, א., וקדר, ר. (2013). **אמנות הקטלוג – תיאור והנגשת משאבי מידע הלכה ומעשה על פי כללי הקטלוג הבין-לאומיים ונהלי הקטלוג המקובלים בישראל**. מהדורה ראשונה.
http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/infochannels/librarians/Cataloging_Art/Pages/default.aspx

אלמוג, ש., ופרי, ר. (2008). כללי אזכור בכתיבה משפטית – הרהורים על עיצוב נורמות של שיח. **דין ודברים**, ג', 2.
הלפרין-קדרי, ר. (תשס"ב) 'ושננתם לבניך ולא לבנותיך' הרהורים מן העבר השני של המחיצה: על הכללת והדרת נשים בשפת ההלכה. **מחקרי משפט**, י"ח, 353.

סיפור מופשט: על הלשון המשפטית בשירות אלת הצדק

רן לוסטיגמן ומיכל אהרוני

בשפת המשפט שופטים אינם מחליטים – אלא "בית המשפט מקבל החלטה". בדרך להחלטה גם נערך "איזון אופקי" מול "איזון אנכי" ומופעלת "נוסחת הפגיעה".

בשפת המשפט יש מאפיינים דקדוקיים, תחביריים ולקסיקאליים רבים התורמים לכך שהניסוח המשפטי יהיה כללי, מופשט ולכאורה אובייקטיבי: שמות פעולה, שמות עצם מופשטים (סבירות, מידתיות, צפיות) ופעלים סבילים; כינויים גנריים של הצדדים (התובעת, המערער); וגם מטאפורות מעולם המדע (איזון, שקילה, נוסחאות, מקבילית כוחות ועוד).

בהרצאתנו נטען כי אמצעים לשוניים אלה נועדו להעביר את הדיון לרמת הפשטה גבוהה ולהפוך את הסיפור הפרטי לתופעה כללית – או לנוסחה מדעית. ממנהגו של המשפט להכליל ולסווג לקטגוריות ברורות – לפעמים על חשבון הסיפור האישי הייחודי של הצדדים. הדגשת המשותף והכללי מראה שמדובר בתופעה חברתית שהמשפט צריך להתערב בה ולהסדיר אותה, ולא במקרה נקודתי וחד פעמי שאין טעם להתערב בו. אמצעים לשוניים אלה מדגישים גם את השוויון בפני החוק ואת עיניה המכוסות של אלת הצדק – למשל כאשר ראש ממשלה לשעבר מכונה בפסק דין "נאשם 8". כך גם המטפורות המדעיות משוות למשפט מראית עין של אמת מוחלטת, אובייקטיבית ונקייה מעמדות אישיות. בהרצאה נשאל אם הניסוח המדעי והמופשט אכן משרת את מטרותיו ומה הם מחיריו.

ההרצאה מבוססת על פרקים מתוך ספר פרי עטנו על לשון המשפט בישראל.

מקורות

רועי, ע. (1997). העמדות של ה(קאנון) - הטקסט הברקי כקאנון בהתהוות. **עיוני משפט כ"א(1)**, 81-137.

מנחם, מ. (תשס"ט). המשפט הסמוי מהעין. **משפט ותרבות**, 200-224.

Tiersma, P. M. (1999). *Legal Language*. Chicago, University of Chicago Press.

סופרת ממוצא אתיופי כותבת על חוויית המהגרים והמהגרות מאתיופיה לישראל

אילנה אלקד-להמן

דליה ביטאולין-שרמן היא סופרת ישראלית צעירה שלפני שנתיים ראה אור ספרה הראשון. סיפוריה של ביטאולין-שרמן מציגים את חייהן של משפחות שעלו לישראל מאתיופיה. פרסום הסיפורים בהוצאה ישראלית נחשבת (ביטאולין-שרמן, 2013) – מייצגים את התקבלות הסופרת על-ידי הממסד הספרותי העברי.

ההרצאה המוצעת תציג מחקר בספרות, שמטרתו היא לבחון את עולמה הספרותי של ביטאולין-שרמן, ואת האופנים בהם היא מעצבת את פני החברה הישראלית וחברת העולים מאתיופיה. כלי המחקר הם כלים ספרותיים באמצעותם נבחנו הסוגה, ארגון העלילה בסיפורים, נקודת התצפית הספרותית, עיצוב הדמויות, המקום, הזמן, הסגנון והשפה. שאלת המחקר שהוצבה היא האם שפת הכתיבה מצליחה לייצג עולם מינורי (דלז וגואטרי, 2005) ולהשמיע את קולו של המיעוט או משתיקה את קול המיעוט ומכחידה את ייחודו, וכיצד הדבר נעשה בכתיבה של ביטאולין-שרמן.

הסוגה שבחרה הסופרת היא סיפורים קצרים, שהם סיפורי-משפחה וסיפורי חניכה (נווה, 2004). המשפחות בסיפורים הפכו למשפחות במשבר או למשפחות בלתי-מתפקדות כתוצאה מההגירה: תפקוד ההורים השתבש, יכולותיהם לא התאימו לאורח החיים בארץ ההגירה, הילדים נדרשו לתפקוד הורי ויחסים זוגיים וכן יחסים בין-דוריים התערערו או התפרקו. כמעט כל הסיפורים בקובץ מציגים את ההגירה מנקודת מבטה של ילדה, ההולכת ומתבגרת. הילדות אשר שרדו את התהליך ומתבוננות בעתיד, חוות קיום בכרונוטופ (בכטין, 2009) של עולם ש"נעשה לבן". מבטה של המהגרת מאתיופיה מחפש זהות במרחב לבן, בעוד העולם הלבן משקף לה במבטו ובהתנהגותו – את השחורות, שהיא מתקשה לקבל או מאמצת, בכורח הנסיבות, כזהות של מאבק. ההורה (בסיפורי ביטאולין-שרמן – בעיקר האם) ששרדה את חוויית ההגירה, מביטה על עתיד הבת בחשש לקיום הקשר ביניהן, תוך הבנה וחוסר השלמה עם העובדה שיכולותיה אינן רלבנטיות לצרכי בתה ולעתידה. ואילו הבת עומדת, מגיל צעיר, לנוכח דילמות המאיימות על זהותה ועל עתיד הקשר עם המשפחה הגרעינית והקהילה. השפה מציגה מתח שבין שאיפה לייצוג מינורי לבין הטמעה של עברית תקנית.

מקורות

ביטאולין-שרמן, ד. (2013). **איך שהעולם נהיה לבן**. אור יהודה: כנרת זמורה ביתן מודן.

בכטין, מ. (2007). **צורות הזמן והכרונוטופ ברומן: מסה על פואטיקה היסטורית**. תרגום: דינה מרקון. תל אביב: באר שבע: דביר, הקשרים, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

Family language policy amongst Ethiopian new immigrants in Israel

Dvora Dubiner

Since immigration to Israel in the 90's, the Ethiopian community in Israel has been facing the difficulties involved in adapting from a non-Western, oral culture to the mainstream Western, literate Israeli society (Stavans et al., 2009). Twenty years later, sensitive issues of acceptance and scholastic achievement are still present in the community's narrative.

Some Ethiopian immigrants maintained the home language mainly for oral interchanges in their communities and families, while interactions that involve literacy practices often need to be mediated by younger members of the community. The home language is at times not maintained, and many families experience what Wong-Fillmore (2000) referred to as "the loss of a family language." It is essential for educational purposes, especially in the Israeli educational system which relies on parental involvement and support (Stavans *et al.* 2009), as well as for identity formation and maintenance.

This study reports on 12 interviews carried out with recently arrived immigrants (up to 2 years in Israel). The interviews were carried out in Amharic with the help of interpreters, recorded, transcribed, coded, and analyzed. The purpose of the interviews was to understand immigrants' individual/family language policy, beliefs, attitudes, expectations and practices. Findings show that whereas some parents are aware of the potential negative outcomes of not speaking the home language, there is variability in the determination/ability to maintain it. The findings are discussed in terms of research on heritage language maintenance, child bilingualism, family language policy and melting pot policies, conformism/activism, and the role of the sociolinguist.

גורמים רגשיים בשימור שפה בקרב מהגרים בישראל: פרספקטיבה רב-גילית

מיכל טננבאום

המעבר הלשוני המלווה את תהליך ההגירה, משיק על-פי-רוב לחוויה עמוקה של פיצול בין המולדת והעבר, הקשורים הדוקות לשפה הראשונה, לבין הארץ החדשה והשפה החדשה. מחקרים רבים מצביעים על טעינות רגשית גבוהה יותר של שפת האם, בהשוואה לזו של שפות שנרכשו ונלמדו בשלבים מאוחרים יותר בחיים, ממצאים שהם בעלי חשיבות עצומה במיוחד בהקשר של יחסי משפחה, שהרי אם אדם מוצא עצמו מאבד את שפתו הראשונה – זו הטעונה רגשית, עליו לתקשר עם הקרובים אליו בשפה שהיא פחות משמעותית מבחינה רגשית, על כל המשתמע מכך. המחקר הנוכחי נשען על ההנחה כי דפוסים של שימור ואובדן שפה ורכיבים רגשיים משפיעים אלו על אלו באופן מעגלי ומתמשך. ישראל, בהיותה חברה רב לשונית ורב תרבותית, מהווה אתר מרכזי וחשוב לבחינת סוגיות אלו וקשרים אלו בקרב מהגרים מארצות מוצא שונות, מדורות שונים (דור ראשון, דור וחצי, דור שני), ובגילאי הגירה שונים. ההרצאה תציג ממצאים ראשוניים מתוך מחקר הבוחן היבטים רגשיים (זהות, מיטביות רגשית, יחסי משפחה) המעורבים בשימור ואובדן שפות בקרב מהגרים ובני מהגרים, וכן ילידי הארץ, שגם הוריהם ילידי הארץ, כקבוצת ביקורת – כל זאת בארבע קבוצות גיל. מערך המחקר שילב איסוף נתונים כמותיים ואיכותניים; החלק הכמותי כלל מגוון שאלונים שבחנו את תפיסות המשתתפים באשר לשימור שפה, חיוניות אתנולינגוויסטית של שפתם, זהות קבוצתית, ומיטביות רגשית (כולל יחסי משפחה). החלק האיכותני כלל ראיונות עם נציגים מקבוצות הגיל השונות והדורות השונים, בכדי לשמוע את קולם של המשתתפים באשר לסוגיות שנבחנו במחקר. יש במחקר זה כדי לתרום משמעותית להבנה התיאורטית של היחסים המורכבים שבין משתני שפה ורגש וממצאי המחקר עשויים לשמש בסיס לגיבוש מדיניות לשונית חינוכית, להיטיב את הבנתנו כחברה קולטת הגירה, ולתרום באופן משמעותי למיטביות הרגשית של מהגרים ובני מהגרים.

אבני דרך חדשות בקליטתם הלשונית וההשכלתית של עולי אתיופיה המבוגרים

שרה רובינשטיין

קליטת יהודי אתיופיה היא אחד האתגרים הלאומיים החשובים של המדינה והחברה בישראל. משימה זו היא יעד מרכזי בפעולתו של האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך, השוקד על עדכון דרכי ההוראה, הלמידה וההערכה כדי לסייע בידי הלומדים-הנקלטים להתגבר באופן יעיל על חסמי שפה, תרבות והשכלה וכדי לאפשר למורים-הקולטים להביאם להישגים משמעותיים. קליטת העולים מתרחשת בשני שלבים, תחילה באולפנים ראשוניים לעברית באתרי קליטה ומאוחר יותר בכיתות המשך ובמרכזים להשלמת השכלה יסודית ותיכונת ביישובי קבע. היקלטות לשונית מוצלחת מתבטאת בשליטה באוצר מילים מגוון והולם-משלב, בשימוש נכון בתבניות לשון, בתפקוד יעיל בעברית בכל מיומנויות השפה בסוגי שיח מגוונים ובהקשרים שונים – במיוחד חברתיים ותעסוקתיים. אוכלוסיית הלומדים המבוגרים מדגימה שונות גדולה וכוללת אוריינים ולא-אוריינים במנעד גדול של רמות. לפיכך הלכה והתעצבה מתכונת למידה ייחודית, המאופיינת במשך לימודים ארוך, בתקן כיתה מופחת, בלמידה מוסללת, בהוראה משותפת של מורה יוצא העדה ומורה ותיק שמטרתה הבנת הקודים התרבותיים של הלומדים והתחשבות בהם בהקניית השפה העברית, בעדכון תכנית הלימודים, ביצירת אמצעי המחשה וחומרי למידה מתוקשבים.

תכנית הלימודים התעדכנה בחמש פעימות וגרסתה החדשה (בדפוס) והיא אחד מחלקיה של "תכנית אם" חדשה, תכנית רצף להנחלת הלשון. היא ניזונה מניסויים פדגוגיים שנערכו באולפנים, מהתבוננות ומהניסיון הרב שנצבר בקרב מנחלי השפה העברית לעלייה זו. התכנית תקשורתית, מדורגת ומותאמת להוראה במסלולים שונים. היא כוללת מפרט של מטרות לביצוע במיומנויות השפה, ברכיבי לשון ותרבות, תכניות 'מוכנות ללמידת עברית באולפן' ו'ידע עולם' הנלמדות בעיקרן באמהרית, הנחיה דידיקטית ותכנון הוראה המבוסס על מבחן מיון פרטני, על מדידת הישגים פנימית וחיצונית מותאמת בכל מסלול כדיבור ובכתב. יעדיה המרכזיים הם הבטחת מתאם פדגוגי של הוראה-למידה-הערכה ברמות אולפן שונות, ובנוסף יצירת רצף לימודי בינה לבין התכנית לעולים מארצות אחרות, בינה לבין תכניות לימוד להשלמת השכלה.

מקורות

רובינשטיין, ש. (2014). אתגרי קליטתם הלשונית של עולים מבוגרים יוצאי אתיופיה בשנים 1998 – 2013, **הד האולפן החדש**, 102, 5 – 14.

משרד החינוך (2014). **תכנית לימודים להנחלת הלשון העברית באולפנים ראשוניים רמות א-ב**. ירושלים, משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים

משרד החינוך (בדפוס). **תכנית לימודים לאולפן ראשוני לעולי אתיופיה**. ירושלים, משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים.

אתר התרגילים המתוקשבים: <http://www.mkm-haifa.co.il/ulpanim/start/htm>

קהילת דוברי שפת הסימנים

התרגום החינוכי: תפיסת העצמי של מתורגמנים לשפת הסימנים בכיתות משלבות

גלי איגלברג

הצורך במתורגמנים חינוכיים עלה במדינות אירופה שונות ובאמריקה עם המעבר של ילדים חרשים רבים לחינוך רגיל כתוצאה מפילוסופיה חינוכית התומכת בשילוב ילדים חרשים וכבדי שמיעה.

חוקרים רבים מציינים כי מטרת תפקיד המתורגמן החינוכי אינה ברורה למתורגמנים, לתלמידים ולמורים. עיקר תפקידם של המתורגמנים הוא לתרגם, קרי, לספק נגישות לתקשורת, אולם קיימת אי בהירות אשר לתחומי אחריות נוספים המצופים מהם. שאלות רבות עולות בנוגע למטרת התפקיד וגבולותיו, למיומנויות הנדרשות ולהחלטות שמקבל המתורגמן ביחס לדילמות אתיות רבות שאתן הוא מתמודד.

בבתי-ספר תיכון בישראל, שבהם מרוכזים ילדים חרשים, יש באפשרותם להשתלב בכיתת שומעים והם זכאים לשרותי תרגום. במחקר שביצעתי ראיינו 11 מתורגמניות בכל הנוגע ליחסיהן עם הגורמים השונים שאתם הן עובדות, קרי, תלמידים, מורים ומערכת בית-הספר ועל פי ממצאי המחקר נמצא כי קיימת אי בהירות אשר לתפקידי המתורגמן, מטרותיו וגבולותיו.

נמצא כי במערכת המקבלת את המתורגמנית כחלק מהצוות החינוכי, מציגות המתורגמניות תפיסה רחבה יותר של התפקיד. עוד נמצא כי המתורגמניות מבצעות תפקידים רבים ונוספים, אף כאלו שלפי תפיסתם הם באחריות המורה. נראה כי הן נוטלות אחריות רבה, העלולה לגרום להסרת האחריות הן של התלמידים והן של המורים. יתרה מזו, בעקבות ההזדהות עם האוכלוסייה המוחלשת ויחסי הקרבה שנוצרים חשות המתורגמניות צורך לגונן על התלמידים ומתקשות לשמור על גבולות ברורים. כמו כן, עלו דילמות רבות בהקשר של כלל השמירה על הסודיות בקוד האתיקה של ארגון המתורגמנים לשפת הסימנים, המתנגש עם מחויבותה של המתורגמנית לצוות החינוכי.

על פי הממצאים לא הוגדרו תפקידי המתורגמן ולא נקבעו סטנדרטים מקצועיים. אין קורס הכשרה יעודי, השתלמויות ופיקוח על ההעסקה ועל העבודה.

מאלג'יריה לישראל - הישרדותה של שפת הסימנים של יהודי אלג'יריה

שרה לנסמן

ההרצאה המוצעת מתמקדת בשפת סימנים יהודית שצמחה בתוך קהילה יהודית באלג'יריה. עם עלייתה של הקהילה לישראל, עברה השפה עמה. הקהילה חיה תקופות זמן משמעותיות בשתי סביבות השונות מאד זו מזו, כאשר לאורך כל התקופות הללו, הייתה שפת הסימנים האלג'יראית בשימוש. במחקר זה נשאלו שתי שאלות:

1. כיצד נוצרה וצמחה שפת הסימנים האלג'יראית?

2. כיצד שרדה השפה ונשארה בשימוש בישראל עד היום, לצד שפת הסימנים הישראלית?

תחילה נבדקה צמיחת השפה באלג'יריה ולאחר מכן נבדק נושא הישרדותה של השפה בישראל. לבחינת תהליכי צמיחתה של השפה באלג'יריה אותרו שלושה תתי-נושאים רלוונטיים: הקהילה היהודית, חירשות ושפת סימנים.

הסיבות להישרדותה של השפה בישראל מנותחות על פי שלושה תתי-נושאים: החיים בישראל, קהילת החירשים בישראל והשימוש בשפת סימנים (ש"ס). בחלק זה אתמקד בתיאור ההבדלים בצורת החיים בין ישראל ואלג'יריה עבור קהילה זו – לדוגמה, העובדה כי באלג'יריה קהילה זו לא היוותה קהילת חירשים אלא חלק מהקהילה יהודית – ואנתח את הקשר של גורמים אלו להישרדותה של השפה. הניתוח מבוסס על ראיונות שנערכו עם חברי הקהילה היהודית באלג'יריה, אשר עלו לארץ והם דוברי שפת הסימנים האלג'יראית.

קהילת דוברי שפת סימנים

הנגשה לשונית – צריכת שירותי תרגום לשפת סימנים

יעל קקון ואסתר גולדבלט

אנשים עם לקות שמיעה מתקשרים באמצעות שפת סימנים, שפה מדוברת, או תקשורת כוללנית. המחסום העיקרי העומד בפני אנשים עם לקות שמיעה דוברי שפת סימנים בהשתלבות בחברה השומעת הוא התקשורת (Arulogu, Titioye, Oyewole & Nwaorgu, 2013). תרגום לשפת סימנים מהווה את צורת ההנגשה המועדפת על אוכלוסייה זו (Schein & Delk, 1980). אגף השיקום במשרד רווחה והשירותים החברתיים מספק שירותי תרגום מ/לשפת סימנים לחרשים באמצעות המכון לקידום החרש במגוון תחומים, ובהם שירותי רפואה, חינוך, רווחה, תעסוקה ופנאי.

בסקר שיוצג נבדקה המידה שבה התרגום מגדיל את השתתפותם של האנשים החרשים בפעילויות בתחומי חיים שונים וכן את מאפייני המשתמשים בשירות. במסגרת הסקר נשלחו שאלונים ל-969 חרשים מתוך כ-2,500 אנשים חרשים שצרכו שירותי תרגום בשלוש השנים האחרונות. התקבלו 320 שאלונים מלאים.

ממצאים עיקריים: נמצא קשר שלילי בין היקף השימוש בשירותי תרגום לבין מצב תעסוקתי - מי שאינם עובדים עשו שימוש נרחב בשירות בהשוואה למועסקים. נמצא קשר חיובי בין היעזרות במתורגמנים קבועים לבין היקף השימוש בשירות - חרשים שנעזרים במתורגמנים קבועים נעזרו בשירותי תרגום בהיקף נרחב בהשוואה לנעזרים במתורגמנים מזדמנים. נמצא קשר חיובי בין רמת ההשכלה לבין שימוש בשירותי תרגום לצרכי עבודה, לימודים ופעילויות תרבות: בעלי רמת השכלה גבוהה דיווחו בשיעורים גבוהים יותר על שימוש בתרגום לצרכים אלה. למעלה מ-80% מהמשתתפים ציינו ששירותי התרגום מועילים בהשתלבות בחברה השומעת. 56% מהם ציינו כי ללא שירותי תרגום היו נמנעים מביצוע בדיקות רפואיות, השתתפות באספות הורים, לימודים ועוד. חלקם הדגישו את חיוניות התרגום עבורם באמצעות ביטויים, כגון: "אני אבוד בלי התרגום". במסגרת ההרצאה יוצגו בהרחבה ממצאי הסקר, תוך הדגשת ההשלכות של שימוש בתרגום לשפת סימנים על השתלבות של חרשים בחברה השומעת.

מקורות

Arulogu, O. S., Titioye, M. A., Oyewole, O. E., & Nwaorgu, O. G. B. (2013). Experiences of girls with hearing impairment in accessing reproductive health care services in Ibadan, Nigeria, *African Journal of Reproductive Health*, 17(1), 85-93.

Schin, J. D., & Delk, M. T. (1980). Survey of health care for hearing impaired people. *Hearing Impaired Am*, 32(5-6), 27.

האינטראקציה המקוונת של בני נוער ערבים-בדווים עם בני נוער יהודים: טכנולוגיות תקשורת חדשות כמקור לאינפורמציה בקרב בני נוער ערבים-בדווים בישראל

ערף אבו- גוידר

המרחב הווירטואלי הפך בשנים האחרונות למרכיב הדומיננטי ביותר בקרב בני נוער כמרחב חופשי, שוויוני שבו יש "נכוחות" גבוהה לבני נוער בהשוואה לאוכלוסיות גיל אחרות. בשנים האחרונות, הפך האינטרנט בכלל והרשתות החברתיות בו בפרט לזירת האינטראקציה והפעילות העיקרית בקרב בני נוער. בזירה זו מתקיימים קשרי חברות שהפכו את החברות המקוונת תחליף לחברות הפיזית (אהרון ואחרים, 2010). שליש לערך מקרב בני הנוער בישראל דיווחו שלפחות אחד מחבריהם הטובים ביותר הינו חבר מקוון.

החברה הערבית- הבדווית נמצאת כיום בתהליך מעבר חד, מחברה שמרנית לחברה מודרנית. שינוי זה נחשב כשינוי קיצוני מאוד בחברה הבדווית ההולכת ומשתנה הודות לתהליכי העיור שעברה על אף הקשיים החברתיים והמסורתיים המאפיינים אותה. אחד השינויים הגדולים שבני נוער חווים כיום הינו השימוש הגובר באמצעי הטכנולוגיה המתקדמת (אבו גוידר, 2013; גרביע, 2013). כתוצאה מהשיח ברשתות החברתיות באינטרנט נוצרים מפגשים עם קבוצות שונות בדת, בתרבות ובשפה. אחד התהליכים המתרחשים כתוצאה מהשימוש שלהם בטכנולוגית התקשורת החדשה הינו יצירת קשרים חברתיים עם בני נוער יהודים. כלומר הודות להתפתחות מתאפשר מפגש בין שתי החברות באמצעות תכתובת ענפה ברשתות החברתיות באינטרנט ונוצר קשר ללא צורך במפגש פיזי (אבו- גוידר, 2014). מטרתה העיקרית של ההרצאה הזאת הינה להציג ממצאי מחקר בנושא הקשרים המקוונים בין בני נוער ערבים- בדווים עם בני נוער יהודים וכיצד השיח המקוון של בני נוער בדואים עם בני נוער יהודים מגביר את הידע של הראשונים? מממצאי המחקר עולה שככל שהקשרים בין בני נוער בדואים ליהודים ברשתות החברתיות באינטרנט מסועפים יותר ניכרת עלייה בידע של בני נוער בדואים לגבי התרבות והעולם היהודי. עוד נמצא שהאינטראקציה המקוונת תורמת לשיפור השפה והלשון העברית, לעלייה ברמת הידע הכללי והתרבות היהודית וכן לשיפור הדימוי העצמי. בהיבט האפקטיבי (הרגשי), נמצא שלתקשורת תרומה רבה לאמפטיה כלפי בני נוער יהודים, וכי היא מהנה ומזמנת חוויות רגשיות חיוביות אחרות.

ההשלכה המעשית של מחקר זה היא עידוד האינטראקציה המקוונת כצעד ראשון להקטנת הסכסוך ומיתון היחסים בין שתי קבוצות הנוער. עצם קיום הקשר על כלל מרכיביו, מהווה הזדמנות פז לבני נוער בדואים להכיר את החברה היהודית מקרוב, להתגבר על הסטיגמות, הסלידה, השנאה והריחוק הגיאוגרפי, ולמתן את הרגשות כלפי החברה היהודית בכלל ובני נוער היהודים בפרט.

מקורות

אבו-גוידר, ע. (2013). **האינטראקציה המקוונת של בני נוער ערבים- בדואים עם בני נוער יהודים**, עבודה לשם "השלמה לתיזה" במדעי הרוח והחברה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

אבו-גוידר, ע. (2014). **התרבות המקוונת של בני נוער בדואים במרחב המקוון. עט השדה, 14, 76-88.**

אהרון, י., חיות, ע., ועשת-אלקלעי, י. (2010). "מחקר משווה של חברות מקוונת וחברות פנים אל פנים בקרב תלמידי בתי ספר בישראל", בתוך: 'עשת -אלקלעי ואחרים (עורכים), **האדם הלומד בעידן הטכנולוגי**. ספר כנס צ"ס למחקרי טכנולוגיות למידה 2010, רעננה:האוניברסיטה הפתוחה. [http://telem-](http://telem-pub.openu.ac.il/users/chais/2010/after_noon/4_4.pdf)

ג'ריביע, ע. (2013). **שימוש באמצעי תקשורת המונים ותפישת הזהות בקרב בני נוער ערבים-בדואים בנגב**. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, באר שבע, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

ניתוח מוקדים של אי התאמה בין שפה וגוף ככלי לחקר שיח קונפליקט

אורית סוניה ויסמן

בהרצאה שאביא אטען כי למקרים בהם ישנה אי התאמה בין שפה ורבליית לשפת הגוף ישנה משמעות ככלי חקר. לביסוס טענתי זו אציג דוגמאות ממחקר שערכתי דרך סידרת מפגשים בין סטודנטים יהודים וערבים ישראלים, שנערכו בחוג למדעי ההתנהגות באוניברסיטת בן גוריון שבנגב בשיתוף עם בית ספר שבנווה שלום. המחקר עסק בחקר הסימנים הוורבליים והלא ורבליים של האדם בעת אינטראקציה של קונפליקט. מסקנות המחקר נוגעות הן לשיח במצבי קונפליקט בכללותם והן לקונפליקט היהודי-ערבי בפרט. המחקר הניב גוף נתונים של כ- 30 שעות מצולמות וכ- 1000 דפים של תמלול (ויסמן, 2010, 2012, 2014). מחקרי מתבסס על הגישות הסמיוטיות הבאות:

Theory of Phonology as Human Behavior (PHB) of the Columbia School (CS) sign-based theory of linguistics (e.g. Davis 2006, Tobin 1990). גישה סמיוטית שמנתחת את הסימן

באינטראקציה האנושית ומאפשרת מחקר בלשני משלב סימנים גופניים.

בהרצאתי אציג סקירת ספרות על תופעה זו. בסקירה אזכיר את מחקריה של גולדין-מדו שמצאה כי אי התאמה עשויה להצביע על היות הדובר במצב של מעבר, של שינוי שמאפשר מוכנות ללמידה (Church & Goldin-Meadow, 1986; Goldin-Meadow, 2003). כמו כן אזכיר את מקביל שחקר תופעות של אי התאמה ומצא כי המקשיב למסר בו התרחשה אי התאמה, ינסה לערוך התאמה בין המסרים בכדי להגיע בתוכו למסר אחיד (McNeill 1992). אצלנו, טוענת גרבולסקי-ליכטמן (2012) כי במחקריה אספה ממצאים שמעידים כי לעתים אי התאמה בין שפת גוף לשפה מילולית בראיונות או נאומים של פוליטיקאים, יכולה לתת בסיס לניבוי הצלחתם. חקר תופעה זו סוללת דרך להבנה רחבה יותר של אי התאמה בין שתי המודליות, המילולית והגופנית הן בשיח של קונפליקט והן בתופעות אחרות בתחומי הסיציוולוגיה, הפסיכולוגיה וסמיוטיקה ומדעי המדינה (ראה גם Cuffary, 2011).

מקורות

גרבולסקי-ליכטמן, צ. (2012). הקשר בין הלימה ואי הלימה מילולית ולא מילולית ובין תגובות של עיתונאים ופרשנים: הופעותיו הטלוויזיוניות של חסן נסרללה במלחמת לבנון השנייה. **מסגרות מדיה**, 9, 99-131.

ויסמן, א. (2012). הסימנים הוורבליים והלא ורבליים של האדם בעת אינטראקציה של קונפליקט. בתוך: **ליצור מחקר, לחקור יצירה - שימוש בדימויים במחקר חברתי בישראל**. עורכות אפרת הוס, לאה קסן ועינב שגב הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

Church, R.B., & Goldin-Meadow, S. (1986). The mismatch between gesture and speech as an index of transitional knowledge. *Cognition*, 23, 43-71.

Cuffary, E. (2011). Mining the mismatch, an essay review. *Gesture*, 11(2), 219-231.

- Davis, J., (2006). Consistency and change in Columbia School linguistics. In Davis, J., Gorup, J. R., & Stern, N. (eds.) (2006). *Advances in Functional Linguistics, Columbia School beyond its origins*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Goldin-Meadow, S. (2003). *Hearing gesture - how our hands help us think*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press.
- McNeill, D. (1992). *Hand and mind - what gestures reveal about thought*. U.S.A.: The University of Chicago Press.
- Tobin, Y. (1990). *Semiotics and Linguistics*. London/New York: Longman.
- Waisman, O.S. (2014). Mismatches as milestones in dance movement therapy. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy*, 9(4), 224-236.
- Waisman, O. S. (2010). *Body, language and meaning in conflict situations. A semiotic analysis of gesture-word mismatches in Israeli-Jewish and Arab discourse*. Amsterdam. John Benjamins Publishing Company.

"לדבר דמוקרטיה": האם השימוש בלשון מאפשר לערבים פלסטינים אזרחי ישראל לפעול פוליטית במרחב?

ויויאנה דייטש

סדר דמוקרטי ליברלי מתייחס לשפה ולפעולת הדיבור כמאפשרים לממש את הזכות הטבעית לחירות. לפי תפיסה זו השפה היא כלי בידי האזרח, כיחיד או כחלק מקבוצה, לבטא ולהשמיע רצונות, שאיפות ומטרות, ולהתדיין בשאלות של טוב ורע. הדיבור הוא שמאפשר גם ביטוי של עוולות והבאתן לכדי שיפוט והכרעה; כך שלמעשה בעזרת הרב שיח בין קולות אזרחיים שונים, ניתן לקיים גם מידה של צדק. תפיסה זו מעמידה את האזרחות כמגנה על חירות כלל האזרחים – הכל רשאים לדבר על הכל, להביע, לתבוע, לשפוט ולהישפט. אל מול אלה, אבקש להציג פרספקטיבה חלופית, לפיה השפה, ואיתה גם יכולת הדיבור, קודמת להימצאותו של "אזרח חופשי", שכן היא זו שמאפשרת, ובכך גם ממסגרת, את הגבולות של מה שנתפס כחירות; ומדרגת מי נכלל בגבולות אלה, ומהו הניתן לביטוי במסגרתם.

נקודת המוצא לדיון היא מושג הדיפרנד שתבע ז'אן פרנסואה ליוטר. דיפרנד הוא מצב של מחלוקת בלתי ניתנת לגישור בין שני ז'אנרים של שיח שמצויים באותו מרחב. במצב זה, כאשר מתקיים נזק שבעל העליונות ביחסי הכוח אינו מסמן בז'אנר השיח (בשפה) ההגמוני, נזק זה אינו נתפס כמתקיים והוא מייצר קורבן שאין הכרה בו, שכן אין היגדים שמאפשרים לדבר את עוולתו ולהביא אותם לידי הנכחה ושיפוט. דרך פריזמה זו, אבקש לאתר "ניסיונות דיבור" של האזרחים הערבים פלסטינים, ולבחון אם אלה מצליחים להישמע ולעורר דיון במרחב הציבורי בישראל. בכל ניסיון כזה תיבחן השאלה האם עצם הניסיון לדבר בז'אנר השיח של הרוב ובהיגדיו, מאפשר למיעוט שז'אנר השיח שלו שונה לחדור ולהשפיע במרחב הציבורי; או שמא הניסיון להישמע מחייב אימוץ ז'אנר שיח שמשמר עליונות יהודית, ובכך נמשכת אי היכולת של הקבוצה האזרחית ערבית פלסטינית לדבר את ערכיה ומטרותיה, כלומר לקחת חלק ממשי בדמוקרטיה הישראלית.

מקורות

אוסקי-לזר, ש., וכבהא, מ. (2008) **בין חזון למציאות: מסמכי החזון של הערבים בישראל 2006-2007**. ירושלים: הפורום להסכמה אזרחית, 165 - 172.

ויטגנשטיין, ל. (2013). **חקירות פילוסופיות**. תרגום אולמן מרגלית, ע. ירושלים: מאגנס.

Liotard, J. (1988). *The Differend: Phrases in Dispute*. translation: Georges Van Den Abbeele. Minneapolis: University of Minnesota Press.

"שיחות פוליטיות" – על המטען הפוליטי של השיח הטיפולי-דינמי בישראל

ניסים אבישר

בהרצאה זו אבקש לנתח את אופיים של התכנים הפוליטיים הרחבים המקבלים ביטוי בשיח הטיפולי-דינמי בישראל בהווה (וכן, במידה מסוימת, בהשוואה לעבר). במילים אחרות, אעסוק בתופעות הקשורות ביחסים בין קבוצות ובאופני הופעתם (או הבנייתם) בשיח הטיפולי הישראלי. הדיון יתבסס על "מיני-מחקר" במסגרתו נותחו כותרות ותקצירי מאמרים מכתב העת "שיחות", משתי תקופות שביניהן שני עשורים: 1987-1991 ו 2007-2011. מדובר בכתב עת שפיט לפסיכותרפיה, שזוכה למוניטין רב בקהילה הטיפולית המקומית. הניתוח כלל שלוש רמות שונות, של השוואה כמותית, השוואת תוכן וניתוח מעמיק של מאפייני התכנים הפוליטיים בשיח העכשווי.

ניתוח הנתונים העלה סימנים לתהליך של הדרה מתעצמת של תכנים פוליטיים רחבים מהשיח המקצועי. מדובר בממצא מטריד. כידוע, צמצום במרחב המודעות והביטוי הנו גורם מעכב בכל הנוגע לאפשרות של השתנות עצמית וקידום שינוי במציאות. לכן, הדרה של תכנים פוליטיים מסוימים מהשיח המקצועי, ובפרט אלה הנוגעים בסוגיות טעונות, הנוכחות בשיח הציבורי, היא בעייתית. היא שקולה להכחשה או להשתתפות פסיבית במצב העניינים הקיים, יהא אשר יהא. משמעות הדבר היא שהשיח המקצועי יהיה כפוף למערך הכוחות הכללי, מבלי להיות מסוגל להכירו, להיחלץ ממנו או להשפיע עליו.

בנוסף, נמצא כי העלאה של תכנים פוליטיים מתאפשרת בדרך כלל תחת תנאים מסוימים. בהרצאה אנסח חמישה כללים הסמויים או המובלעים בשיח, הפועלים למול תכנים פוליטיים. אלה משקפים מנגנוני פיקוח הפועלים בשיח המקצועי ולהם השפעה או תפקיד ממתנים. הם נוקטים משנה זהירות בכל הקשור לסוגיות טעונות או שנויות במחלוקת או כאלה הקשורות בכאן-ועכשיו הפוליטי. כמו כן, אדון בהסברים אפשריים לדפוסים שנמצאו ובמגבלות אפשריות שלהם. לבסוף, אציג מספר הצעות שיאפשרו את הרחבת השיח המקצועי, כך שיאפשר הכללתם של תכנים פוליטיים.

Linguistic analysis of posts on municipal Facebook pages

Nili steinfeld

The increasing use of social networks has given rise to a new kind of relations between residents and authorities, where residents can speak directly to administrators and representatives, can take part in open discussions, and may have more direct involvement and influence on local affairs. The more direct democracy facilitated by social media outlets fascinates social science researchers. But while most of their attention is drawn to national politics, the municipal arena can be even more affected by these new means of direct communication. The lecture presents findings from a study on municipal administration on Facebook, which analyzed the discourse that has developed between citizens and local administrators on municipal Facebook pages, using automatic digital tools for linguistic analysis of texts.

The formal Facebook pages of all of the cities in Israel were extracted using digital tools, and all posts and comments published on these pages in a period of six months were analyzed using automatic linguistic analysis tools that provided information regarding the use, frequencies and relations of words and terms in the texts.

Prominent topics that emerge from the analysis, use of language, and basic features of citizens–municipalities interactions are presented, as well as differences in language use and main topics between citizens and municipalities' posts, and between cities of different socio-economic ranking. The lecture discusses the findings, their implications, and the advantages and limitations of using digital tools to analyze texts in a digital research field.

"אנגלית רצוצה מלווה בתנועות ידיים": יהודים ותאילנדים במושבי הערבה התיכונה

יאיר אור

המועצה האזורית הערבה התיכונה, הנמצאת לאורך כביש הערבה בדרום הארץ, היא חבל ארץ צחיח ודליל באוכלוסייה, שתושביו מתפרנסים בעיקר מחקלאות. כ-2,900 יהודים ישראלים חיים במקום, ועמם יותר מ-3,500 מהגרי עבודה מתאילנד. אף על פי שבכל חלקי הארץ יש פועלי חקלאות מתאילנד, באזור הערבה התיכונה יש הרכב אוכלוסייה ייחודי ומעניין, היות שהתאילנדים מהווים רוב לעומת היהודים דוברי העברית.

רוב הפועלים התאילנדים הם גברים צעירים הבאים לישראל ללא משפחותיהם, ונדרשים לעזוב כעבור מספר שנים. בשונה מקבוצות אחרות בישראל, מהגרי העבודה על פי רוב אינם נחשבים חלק מן החברה הישראלית. על פי ארגוני זכויות אדם, פועלי החקלאות הזרים סובלים בדרך כלל לא רק מניצול ותנאי מחיה לא נאותים, אלא גם ממחסור במתורגמנים ומקשיי שפה המפריעים לתקשורת שלהם עם מעסיקיהם, עם הרשויות ועם עמותות סיוע.

מחקר זה, המתמקד ביחסי יהודים ותאילנדים באזור הערבה התיכונה, יכול להיבחן כדוגמה למקום שבו חברי הקבוצה המוחלשת עולים מספרית על חברי הקבוצה השלטת. חלקו הראשון של המחקר, הבנוי במסגרת של חקר נוף לשוני (Shohamy & Gorter 2009; Shohamy 2010; Jaworski & Thurlow 2010), בוחן את הנראות והחיוניות של העברית והתאילנדית במרחב הציבורי ואת האינטראקציה שבין שתי השפות. חלקו השני, הבנוי בגישה של חקר שיח ביקורתי (Chilton & Wodak, 2005; Fairclough, 1995; Van Dijk, 2001), עוסק בשיח שמקיימים התושבים היהודים בזירות ציבוריות שונות (כגון פורומים באינטרנט) בזיקה למהגרי העבודה התאילנדים, לתרבותם ולשפתם. המחקר מציג את מערכת הגומלין הסבוכה בין שתי הקבוצות, ומראה כי אף על פי שההתעלמות מן התאילנדים ומצורכיהם רווחת ביותר, יש זירות והקשרים מסוימים שבהם תושבי האזור היהודיים פונים ישירות לתאילנדים ומנסים לקיים דיאלוג עמם.

מקורות

- Chilton, P., & Wodak, W. (2005). Preface. In *A new agenda in (critical) discourse analysis*. Ed. Ruth Wodak and Paul Chilton. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 2005. (pp. xi-xviii).
- Shohamy, E., & Durk, G. (2009). Introduction. In *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Ed. Elana Shohamy and Durk Gorter. New York & Abingdon: Routledge, (pp. 1-10).
- Van Dijk, Teun A. (2001). Critical discourse analysis. In *Handbook of discourse analysis*. Ed. D. Tannen, D. Schiffrin and H. Hamilton. Oxford: Blackwell, (pp. 352-371).

עד הפרט האחרון – השיח הציבורי על קבלת החלטות לסיום החיים בתקשורת החילונית הישראלית

טל מורס

הגדרת "המוות הטוב" והשאלות העולות ביחס לייזום סיום החיים של פרטים בחברה – ובחברה הישראלית בפרט – הן שאלות שנויות במחלוקת, והשיח אודותן פעמים רבות מתנהל בזירות סגורות. בשנים האחרונות היו מספר מקרים בישראל בהם אנשים קיבלו החלטות מודעות לסיים את חייהם, ואף ביקשו לעורר שיח ציבורי סביב נושא מושתק זה במטרה לקעקע את תפיסת הנושא כטאבו, ולקבע את הגדרת "המוות הטוב" כאפשרות לגיטימית לסיום החיים. המאמר המוצע מנתח את השיח הציבורי בנוגע להחלטות לסיום החיים, כפי שהוא בא לידי ביטוי בתקשורת החילונית הישראלית, וכפי שהובע על ידי חולים הנוטים למות, לאחר מותם.

המאמר מתמקד בשלושה מקרי-בוחן – מותם של ענת גוב, עדי טלמור ומתי מילוא – ומשתמש בכלים אנליטיים המזוהים עם גישת ניתוח תיאוריית השיח (Discourse Theoretical Analysis – DTA) כדי לנתח את השימוש של דוברים אלו בשפה ובאמצעי התקשורת במטרה לעורר דיון ציבורי בנושא. גישת ה-DTA מבוססת על תיאוריית השיח של לקלאו ומוף (Laclau & Mouffe, 1985) ומבקשת להתחקות אחר המנגנונים השיחיים לביצור תפיסות הגמוניות או קיעקוען. שיטת הניתוח מאתרת נקודות בליטה בשיח (בהן יש מסמנים מיוחסים המקבעים משמעות) ומסמנים צפים (שלגבי משמעותם ניטשת מחלוקת) (Carpentier & De Cleen, 2007; Jørgensen & Phillips, 2006; Torfing, 1999).

הניתוח מצביע על מהלך כפול המתקיים בשלושת המקרים, ובו הנוטים למות מבקשים לעורר דיון ציבורי בנושא מושתק ובתוך כך, לבסס את הלגיטימיות של הבחירה "במוות הטוב". המאמר מצביע על השיח אודות הלגיטימיות של קבלת החלטות לסיום החיים כשיח של שליטה, המבקש להעביר את הסמכות לקבלת החלטות בנושא ממוסדות חברתיים (כמו הממסד הדתי, הרפואי או המשפטי) אל הפרט, ולבסס את השיח על המוות כשיח של בחירה ומימוש עצמי ולא של כניעה לגזירת גורל. הדוברים מבקשים לזהות את הבחירה במוות עם ערכים של אומץ וגבורה, ובכך לקעקע את הגמוניה של השיח רפואי-טיפולי המבכר התמודדות רפואית עם מחלות סופניות על פני ניהול המוות. שיח זה משקף מגמות הקיימות במערב בעידודן של תנועות הטיפול הפליאטיבי והזכות למות (Carpentier & Van Brussel, 2012), ועומדות בניגוד לתפיסות מקובלות בקרב היהדות האורתודוקסית ביחס לשאלות הנ"ל.

מקורות

- Carpentier, N., & De Cleen, B. (2007). Bringing discourse theory into Media Studies. *Journal of Language and Politics*, 6(2), 265–293.
- Carpentier, N., & Van Brussel, L. (2012). On the contingency of death: a discourse-theoretical perspective on the construction of death. *Critical Discourse Studies*, 9(2), 99–115. doi:10.1080/17405904.2012.656372

שיח במרחב החברתי

- Jørgensen, M., & Phillips, L. (2006). *Discourse analysis as theory and method*. London; Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications. Retrieved from <http://www.rasaneh.org/Images/News/AttachFile/27-3-1391/FILE634754469767402343.pdf>
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Torring, J. (1999). *New theories of discourse. Laclau, Mouffe, and Zizek*. Oxford, UK; Malden, Mass: Blackwell Publishers.

"אויבות באהבה" – אי הסכמות בחברות נשים

אסתי תאומים-בן מנחם

בהרצאה אבחן שיחות שהתרחשו בין לומדות בחברותא ואציג את השאלה האם בחברות נשים קיימת העדפה להסכמה או לאי הסכמה. גישת חקר השיחה מניחה כי בשיחה יום-יומית התגובה המועדפת לטענה היא הסכמה, ואילו אי-הסכמה היא תגובה לא-מועדפת (פומרנץ, 1984). מחקרים שנעשו על שיחות בחברותא (הכהן, 2001, בלום-קולקה, בלונדהיים והכהן, 2008) מצביעים על כך שבלימוד בחברותא קיימת העדפה ברורה לאי-הסכמה. לדעת חוקרים אלו ההעדפה לאי-הסכמה בחברותא מקורה במסורת היהודית רבת השנים, שאופיינה בווכחות ובהעדפה לאי-הסכמה. מחקרים שבחנו שיחה של נשים וילדות מדברים על כך שבשיח הנשי יש העדפה ברורה יותר להסכמה וניסיון ליצור שיתוף פעולה כדי למנוע עימות (Coates, 1996; Sheldon, 1992, 1997). לאור מחקרים אלו תיבחן השאלה האם השיחות בין תלמידות חכם הלומדות בחברותא מאופיינות בווכחות ובהעדפה לאי-הסכמה בהתאם לתפיסת החברותא כשיח ארגומנטטיבי ווכחני, או שמא הן מושפעות מכך שמדובר בנשים, שעל פי המחקרים יש להן מאפייני שיחה של שותפות וההעדפה להסכמה. השיחות שיוצגו יבחנו גם לאור תגובותיהן של הלומדות לשיחות מתוך ראינות מאזכרים שהתקיימו לאחר הלימוד עם כל לומדת בנפרד (תאומים-בן מנחם, 2013). בהרצאה אציג שני סוגי אי הסכמות בשיחות שהוקלטו: אי הסכמות רצויות ואי הסכמות שאינן רצויות. אראה כי אי הסכמות אותן סיווגו הלומדות בראינות כרצויות בוצעו באופן מרוכך וכללו טענות נגד ושימוש במבני ויתור. אי הסכמות שסווגו כלא רצויות היו לרוב לא מנומקות וכללו שימוש רב במילות שלילה או ביטויים שעשויים לפגוע בתדמית. ממצא מעניין נוסף הוא שאי הסכמות בשיחות נסובו תמיד על התכנים ולא על מהלכי ההובלה. (מהלכי הובלה הכוונה להתנהגויות שבאמצעותן ביצעו הלומדות פעולות המקדמות את השיחות בחברותא, פעולות כמו: בקשה לקרוא, הפנייה למפרשים, בקשה לקרוא מקור חיצוני מסוים ועוד.) אדגים כיצד במקרים בהם עלו אי הסכמות על מהלכי הובלה הן תועלו לאי הסכמה על תכנים. ממצא זה עשוי ללמד על רצונן של הלומדות להימנע מקונפליקט בין-אישי לגבי ההובלה, שכן הסכמה לגבי דרך הובלת מהלכי הלימוד בחברותא נתפסת על ידי הלומדות כבסיס ליצירת שותפות, קרבה והתחשבות הדדית.

מקורות

בלום-קולקה, ש., בלונדהיים, מ., והכהן, ג. (2008). מסורות של מחלוקת - ממשא ומתן של טקסטים תלמודיים לזירת השיח הפוליטי במדיה. בתוך: מ. נייגר, מ. בלונדהיים ות. ליבס, (עורכים), **סיקור כסיפור: מבטים על שיח התקשורת בישראל** (עמ' 245-274). ירושלים: הוצאת מאגנס.

הכהן, ג. (2001). **וכחנות יהודית: מאפיינים שיחתיים של שתי סביבות יכוח בישראל**. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

תאומים-בן מנחם, א. (2013). **'חברותא בשתיים' - מאפייני שיחה ולימוד בחברות נשים הלומדות גמרא**. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

Coates, J. (1996). *Women talk*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell.

שיח במרחב החברתי

- Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. In: J. M. Atkinson & J. Heritage (Eds.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* (pp. 57-101). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sheldon, A. (1992). Conflict talk: Sociolinguistic challenges to self-assertion and how young girls meet them. *Merrill-Palmer Quarterly*, 38 (1), 95-117.
- Sheldon, A. (1997). Talking power: Girls, gender enculturation, and discourse. In R. Wodak (Ed.), *Gender and discourse* (pp. 225-244). London, New Delhi, and Thousand Oaks: Sage Publications.-117.

שפה ומשפט במציאות העכשווית בישראל (הקדמה למושב)

סול אזואלוס-אטיאס ואורלי אלבק

אזרחים מן השורה פוגשים בלשון המשפטית במגוון נסיבות יום-יומיות הקשורות במשכנתאות, חוזי שכירות, טיפולים רפואיים, פוליסות ביטוח, קנסות, צוואות וכיוצא באלה. הלשון המשפטית נתפסת בציבור הרחב כקשה במיוחד להבנה, כעין "כתב סתרים"; ואכן, לא אחת קורה ש"לשון עורכי הדין" מותירה עניינים מכריעים סמויים מעינו של הקורא ההדיוט. חשיבותה הרבה של הלשון המשפטית לאדם מן היישוב קשורה בעובדה שקשיים בהבנתה עשויים לעלות לו בעיקר בכיסו, אך לעתים גם בבריאותו ואפילו בחירותו ובאושרו.

תפיסתו של הציבור הרחב את הלשון המשפטית כקשה במיוחד להבנה אינה ייחודית לשפה, שיטת משפט, או מדינה מסוימת. השאלה שתפיסה זו מעלה – שאלת מקור הקושי בהבנת הלשון המשפטית – היא מה יש באופן שבו עורכי דין ושופטים מנסחים ברגיל את דבריהם המקצועיים שמקנה ללשונם אופי אזוטרי וסמוי מעינו של הציבור הרחב?

במסגרת המושב המוצע יוצגו דיונים בלשוניים ומשפטיים, תיאורטיים ויישומיים, מפיהם של ד"ר אלבק, פרופ' הכהן ופרופ' שלו, באשר לדרכי בנייתה של הלשון המשפטית כפי שהיא משמשת בניסוח מסמכים משפטיים, דוגמת חוזים, ובלשון החקיקה והגדרותיה. הדוברים יציגו, את הגורמים ההופכים את השפה המשפטית לקשה להבנה בעיני הציבור הרחב, ויעמדו על חשיבותן המכרעת של הגדרות בהירות לתחולת החוק. דיונים אלה ימחישו את תרומת הבלשנות לעולם המשפט, ובפרט ידגישו את הצורך להביא למודעות ולעורר אצל המשפטן ציפיות באשר לקשייו של האזרח בהבנת הטקסט המשפטי, על יסודותיו הלשוניים והסכמות הבונות אותו.

חקר הלשון המשפטית על סוגי השיח השונים והמגוונים המשוקעים בה עוסק גם בלשון האנושית כאמצעי רב עוצמה, המשמשת את הדוברים הממוסדים של השיח המשפטי בשחזור מציאות מסוימת, ובו בזמן בבנייתה באופן שישרת את מטרותיהם. הרצאתה של ד"ר דילמון תיוחד לתרומה של המחקר הבלשני בביתוח אמינות של עדים.

המבוא לחוזה מהווה חלק בלתי נפרד ממנו – על מבנה החוזים

אורלי אלבק

מבנה החוזים, המתבסס בעיקר על הדין האנגלי, מזמן לקוראים ההדיוטות משימה מאתגרת. החוזה, כמסמכים משפטיים אחרים, מנוסח במשפטים בעלי מבנה תחבירי מפותל ולא טבעי, מבנה שאינו הולם את ציפיותיו של הקורא. המחקר מתבסס על איסוף כשלושים חוזים מסוגים שונים (מכר, שכירות, עבודה) וניתוח המבנה שלהם. התברר לי שמבנה החוזים אחיד למדי. לאחר הצגת הצדדים נכתב המבוא לחוזה, הבנוי כמשלים סיבה (הואיל ועניין א והואיל ועניין ב...), ואחריו נכתבות ההסכמות (לפיכך הוסכם עניין א ועניין ב...), ולבסוף בא משפט חתימת הצדדים. מן ההיבט הלשוני עיקר החוזה (המבוא וההסכמות) הוא משפט אחד שיש בו אלפי מילים. יש להניח שרוב ההדיוטות חותמים על חוזים אף שלא קראו אותם, והם סומכים על עורכי דינם שייצגו אותם נאמנה. ואם תתגלע מחלוקת בין הצדדים, והם יביאו את עניינם לבית המשפט, יוסיפו עורכי הדין לחוזה עוד סעיף שיגן על לקוחותיהם הבאים מפני הפרצה שהתגלתה, וכך יתפח לו החוזה בעוד כמה מאות מילים של מבנים תחביריים מפותלים ובלתי טבעיים. על זאת יש להוסיף את התהייה מדוע עיקר החוזה מנוסח בקשר של סיבה ומסובב. האם הסיבה להסכמות בין הצדדים היא הנתונים שהובאו במבוא? בהרצאתי אציג את הבעיות במבנה החוזים – כשל לוגי הנובע מהקשר הסיבתי התמוה שבין המבוא להסכמות, וניסוח לא טבעי של החוזה - ואציע מבנה חלופי לניסוח חוזים. אציע לחלק את החוזה לפרקים: פרק המבוא שיציג את הנתונים שבבסיס החוזה, ופרק ההסכמות שיציג את הסכמות הצדדים בשורה של משפטים במבנה טבעי וצפוי. אטען שמבנה כזה יגיש את החוזה להדיוטות שהוא מייצג, ויחסוך מחלוקות הנובעות מפרשנויות סותרות למבנים התחביריים העמומים המאפיינים את הניסוח המקובל היום. הדיונים התיאורטיים והיישומיים בלשון הטקסט החוזי ושקילת חלופות לפישוט ניסוחו מבוססים, בעיקרם, על גישות הרואות במערכת הלשונית מערכת לא-אוטונומית שמונעת על ידי גורמים פונקציונליים (קוגניטיביים, חברתיים, פיזיולוגיים ודיאכרוניים) – מישור התחביר מושפע, על פי גישות אלה, מן המישור הסמנטי-פרגמטי.

מקורות

אלבק, א. (2012). "להלן הטקסט המשפטי" – על מורכבות הניסוח של הטקסט המשפטי בעיני הבלשן. **עיונים בשפה וחברה**, 5 (1-2), עמ' 54-71.

גבריאלה שלו (תשס"ח). **דיני חוזים**, האוניברסיטה הפתוחה.

Butler, Christopher S. (2003), *Structure and Function – A Guide to Three Major Structural-Functional Theories, Part 1: Approaches to the simplex clause, Studies in Language Companion Series*, Amsterdam: John Benjamins.

Mellinkoff, D. (1963). *The language of the law*. Boston: Little, Brown.

ניתוח טקסט של חשודים ברצח – ממד לשוני, קרימינולוגי ופסיכולוגי

רקפת דילמון

בהרצאה זו יוצג כיצד אפשר להיעזר בניתוח לשוני של טקסט כדי לזהות מבעים או מקטעים בטקסט שיש בהם מקום לחקירה פסיכולוגית או תוכנית. ההרצאה תציג מחקר שנערך בשיתוף פעולה בין פסיכולוג, קרימינולוג ובלשנית, המנסה לנתח ריאיון אחד עם עבריין בשלושה ממדים – פסיכולוגי, קרימינולוגי ולשוני. כשאדם מדבר על עצמו ועל תפיסת עולמו, לשונו מעבירה מסרים גלויים ומסרים סמויים, לא תמיד באופן מודע לו עצמו או למאזין. מחד גיסא עשויים המסרים הסמויים לתאום את המסרים הגלויים, לאשר ואף לחזק אותם, מאידך גיסא עשוי הדובר לתכנן את דבריו ברמת המסר הגלוי ולנסות לתפעל את המאזין בדרך הרצויה לו, בעוד שברמת המסר הסמוי, שעליו קשה לו לשלוט, ישתמעו מדבריו משמעויות אחרות, המייצגות בצורה נאמנה יותר את מצבו (Timor & Weiss, 2008). הטקסט שהדובר מפיך יכול להיות קוהרנטי או לא. במקומות שהטקסט אינו קוהרנטי, יש מקום לבדוק את הסטיות משפתו "ההרגלית" של הדובר, ולמצוא אם יש משמעות לשינויים הלשוניים החלים בה (Longacre, 1976,). (1981, 1996). הריאיון שניתוחו יוצג כאן הוא ריאיון עם חשוד ברצח, שלשונו הרוטה והמסר הגלוי שלו מביעים ביטחון ואמינות. הניתוח הלשוני מראה שיש מבעים או קטעים שלמים בטקסט, הנוגעים למעשים שהדובר הורשע בהם אך לא הודה בביצועם, שבהם שפתו משתנה בקטגוריות לשוניות שונות: ברמת אוצר המילים, בשימוש בקולוקציות, במבנה המשפט, בסטיות דקדוקיות ועוד. ניתוח פסיכולוגי וקרימינולוגי של הקטעים האלה מעלה תובנות על אישיותו של הנאשם ועל אמתות דבריו.

מקורות

- Longacre, R. E. (1976). *An Anatomy of Speech Notions*. Lisse: Peter de Ridder Press.
- Longacre, R. E. (1981). A Spectrum and Profile Approach to Discourse Analysis. *Text and Talk*, 1(4), 337-359.
- Longacre, R. E. (1996). *The Grammar of Discourse*. New York: Springer.
- Timor, U., & Weiss, J. M. (2008). Sociolinguistic and Psycholinguistic Indications of Behavior Disorders: Analysis of a Prisoner's Discourse. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52, 112-126.

"לכאורה, להלן צד א" – לשון עברית, לשון משפטית ומה שביניהן

אביעד הכהן

"לשונם המקצועית של אנשי המשפט הייתה מקדמת דנא לשמצה ולשנינה, אם בשל סרבולה, אם בשל קשיותה ואם בשל קיצורה. אדם מן היישוב לא הבין אותה וראה בה שפת סתר של בעלי מונופולין. הגיעו דברים לידי הוקעת המשפט כמעין מיסטיקה שרק חכמי הרזים מוצאים בה את ידיהם ורגליהם".

כדברים האלה כתב השופט חיים כהן לפני שנות דור. דומה שמני אז ועד היום המצב לא השתפר בהרבה. ההרצאה תבקש לעמוד על מאפייניה של הלשון המשפטית העברית ולבחון את יחסי הגומלין שבינה לבין העברית המדוברת.

אגב כך אבקש לתאר את דרך הילוכה של הוועדה למונחי משפט באקדמיה ללשון העברית בקביעת מונחי המשפט.

ערכם וחשיבותם של מונחי משפט

גבריאלה שלו

כל המבקש לעמוד על פניו השונים של מונח משפטי, ימצא בוודאי עולם ומלואו הניבט מכל תו ותג שבו. המינוח המשפטי נתפס מאז ומעולם כתחום שאין להפריז בעומקו המחשבתי ובחשיבותו המעשית. המאמץ האנליטי שבהגדרת מושגי יסוד במשפט הוא אפוא במרכז מעייניו של המשפטן. ואכן, חובת הציות לצווי המינוח המשפטי הייתה המסד לכל פעולותיו, זאת על רקע התובנה שבמקום שבו טמון כוחו של מינוח, נעוץ אף סיכונו: כשל מינוחי הוא כשל מהותי. החקיקה האזרחית שלנו, כמו גם הספרות המשפטית, רוויה מונחים מעורפלים, לעתים אף שגויים. ליקויים אלה מוצאים את תיקונם בהצעת חוק דיני ממונות, אשר פורסמה לאחרונה, המסמלת את צעדיה האחרונים של שיטת המשפט הישראלית למעבר לדינים עצמאיים. עם פרסומו של מפעל חקיקתי זה, המעלה על נס את תפארת הלשון המשפטית, האחדת המושגים ועקיבות המונחים, ראוי לשוב ולהדגיש את משמעותה וכוחה של לשון הנורמה המשפטית ואת חשבון העולם הטמון בחביונה.

'תימנים בפיג'מות פסים': חינוך וחברה באמנות של יאיר גרבוז

אורי ארז

יאיר גרבוז הוא אחד מן האמנים המשפיעים ביותר על החברה הישראלית, הן בתחום האמנות הכתובה, הן בתחום האמנות הפלסטית ובתחום הפוליטי מתוקף היותו אישיות ציבורית. יצירותיו הכתובות, ספריו ומאמריו, ויצירותיו הפלסטיות, הקולאז'ים, יוצרות שיח עם המציאות הישראלית. הן 'משוחחות' ('Discourse') עם החברה הישראלית, אך בו בזמן הן משקפות רבדים חברתיים; עדות ומוצאים; ערים ותרבויות. הן 'מתווכחות' עם המציאות החברתית הישראלית וקריאה פרשנית תראה כי סוג השיח שגרבוז נוקט בו הוא 'שיח של מחאה'.

בכדי לבחון את 'השיח' אשתמש במבחר טקסטים ספרותיים: ספריו: 'תמיד פולני' ו'בדרך לקולנוע'; מאמריו: 'סגרו את המתנ"סים ויצאו לעשות מלחמה'; 'בין ייאוש לרומנטיקה'; ועוד שפורסמו בעיתונות בשנות השמונים של המאה העשרים; יצירות אמנות: היגדים בקולאז'ים מתוך התערוכה 'יאיר גרבוז מציג יהודי, צרפתי וערבי' — עבודות חדשות' (1986).

השיח בין השפה לחברה, קרי: בין הכותב גרבוז, לקורא אם זה קורא הספר או המאמר או הקורא את ההיגד בקולאז', נוצר תוך דה קונסטרוקציה מכוונת על ידי האמן לחברה ולזמן במציאות העכשווית שבה המפגש מתקיים. פירוקה של המציאות לא יוצרת מציאות אחרת, היא יוצרת 'מציאות מדומה', שדרכה מבקש גרבוז ליצור חברה ותרבות חדשים, תוך שימוש: א) בהומור; ב) על הקורא להבין את הדרך לאמת. כדי להשיג מטרות אלו משתמש גרבוז בשפה. השימוש בשפה, בדקדוק, מקבל אצל גרבוז משמעות מיוחדת. מי שקדם לגרבוז בעיקרון זה היה לודוויג ויטגנשטיין (Ludwig Wittgenstein) שפרסם בשנת 1933 טקסט בשם *philosophie*. עיקריו: 1) דרכי חשיפת טעות; 2) כיצד לשכנע סובייקט באמת (truth); 3) הדרך של הסובייקט לעבור כדי לגלות את האמת. ויטגנשטיין מציע כמה דרכים, כגון: התבוננות, אנלוגיות, בדיחות דקדוקיות וכדומה.

המתודה המחקרית של ניתוח תוכן נרטיבי תשמש אותי בהרצאה זו. עיקרה של מתודה זו היא ניתוח פרמטרים שונים בטקסט, כגון: הדגשים, פניות, הפניות ישירות, הפניות עקיפות וכדומה.

ניתוח הלוגיקה של ויטגנשטיין ב *philosophie* ובחינת אמירות של גרבוז מאפשרים להראות כי האמן נעזר לא אחת בדברי הפילוסוף. גרבוז לא רק יוצר בעזרת האנלוגיה, למשל, חברה ותרבות חדשים, מעין דמות שונה של יהודי-ישראלי, אלא אף יוצר לעיתים אב טיפוס חדש. לדוגמה, פרשת גירוש התימנים מהמושבה כינרת. לא עוד תימני פלוני, שיש לו שם ופנים שגורש מהמושבה, אלא בעזרתה של האנלוגיה, תימני זה הופך להיות על ידי האמן לאב טיפוס חדש של תימני, לאב טיפוס הלבוש פיג'מת פסים כאלו הוא יצא מאושוויץ, משום אנלוגית הגירוש. השאלה: מה יכול להיפך לתימני ומה לא, היא לא רק שאלה העומדת בבסיס רעיונות מתחומי החינוך והחברה של גרבוז, אלא היא אף הדרך המכוונת את הקורא ללכת מן השקר את האמת. בדיוק כהכוונתו של לודוויג ויטגנשטיין.

נושאים נוספים כמו: מה יכול להיהפך לישראלי ומה לא; מה יכול להיות פריסאי ומה לא; ניתנים לבחינה תוך מציאת קשרים בין ויטגנשטיין לגרבוז. כאן מן הראוי לציין כי התשובות יכולות להיות אך ורק לאחר תהליך פלימפססטי, בה החינוך והחברה הישנים 'נמחקים' ועל בסיסם נוצרים חינוך וחברה 'חדשים' אך אין זה מעניינו של הנושא המוצע.

מקורות

בריטברג-סמל, ש. (ספטמבר 1986). נולד להתגעגע, **קטלוג: יאיר גרבוז מציג יהודי, צרפתי וערבי**. תל אביב: מוזיאון תל-אביב לאמנות.

גרבוז, י. (1989). **תמיד פולני**. תל אביב: זמורה, ביתן.

פוקו, מ. (2005). **סדר השיח**. תרגום נעם ברוך. תל אביב: בבל.

פנון, פ. [1952] 2004. **עור שחור, מסיכות לבנות**. תרגום תמר קפלנסקי. תל אביב: ספרית מעריב.

בנאי, חנוך וגפן: על שלושה סגנונות "נבואה" בשירי המחאה ברוק הישראלי

הילה שובלי-פולק

כוחם של שירי הרוק הוא מעצם היותם יצירת אמנות כתובה בלשונו של היוצר מחד גיסא, אך מכיוון שהם גם מושרים בפי יוצריהם, הם מייצגים תרבות פופולרית הפונה לקהל הרחב מאידך גיסא. המעמד המיוחד שלהם בין אמנות כתובה לתרבות פופולרית מעניק להם פוטנציאל למחקר במגוון תחומים, לא רק מן ההיבט המוזיקולוגי אלא גם מהיבטים טקסטואליים. יש בטקסטים של שירי הרוק אמירה, עומק ומסר, הם מחוברים לרחוב, לעם, ועם השנים הם הפכו לחלק בלתי נפרד מהתרבות הישראלית. הטקסטים של שירי המחאה ברוק הישראלי ממחישים בצורה ברורה את האידיאולוגיה המונחת בבסיסה של תרבות הרוק, אידיאולוגיה של מרדנות וחתרנות מתמדת. צמיחתה של תרבות הרוק העולמית נתונה בהקשר של תהליכים היסטוריים ושל שינויים כלל-עולמיים בתהליך החשיבה של האנושות, מעבר מהגות מודרנית להגות פוסט-מודרנית, הגורסת ערעור אמתות מודרניות שונות. השינויים העולמיים נתנו אותותיהם גם בחברה הישראלית בדמות התפיסה הפוסט-ציונית, המבקשת לערער את התפיסה הציונית. חדירתה של תרבות הרוק המרדנית לישראל ודחיקתה את הז'אנר הציוני המגויס של שירי ארץ-ישראל מסתמנת אפוא כחלק מן השינוי התרבותי שחל בישראל לאורך השנים. במרכז הדיון יעמדו שיריהם של אמני הרוק אהוד בנאי, שלום חנוך ואביב גפן. אלו הם זמרים-יוצרים המזוהים כאמני מחאה ומייצגים לכאורה השקפות עולם שונות בשל הבדלים ברקע האישי. שירי המחאה הרבים שלהם עוסקים במגוון נושאים ומביעים מחאה על היבטים רגשיים, פוליטיים, צבאיים, דתיים וחברתיים. משיריהם עולים שסעים הקיימים בחברה הישראלית ותמורות שחלו בה כחלק מן המעבר מחברה ציונית לחברה פוסט-ציונית. בהרצאה תוצגנה העמדות המובעות בשירי המחאה של אמנים אלה במטרה לבחון כיצד המציאות הישראלית והחברה הישראלית משתקפות בשירים, בד בבד יתוארו האמצעים הלשוניים-סגנוניים של שירי המחאה ברוק הישראלי והסגנון הייחודי לכל אמן.

מקורות

אברהם, א. (תש"ס), **טקסט של זמר ישראלי כאמצעי תקשורת המשקף אירועים ושינויים המתהווים בחברה הישראלית בשנים 1948-1999**, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

גורביץ, ד. (תשנ"ז), **פוסטמודרניזם: תרבות וספרות בסוף המאה ה-20**, תל-אביב: דביר.

פישלוב, ד. (2005), על הזכות הזנוחה לומר כן: הרהורים על שירה פוליטית עכשווית. **מקורב**, 15, 36-55.

קלדרון, נ. (2009), **יום שני: על שירה ורוק בישראל אחרי יונה וולך**, אור-יהודה: כנרת, זמורה-ביתן.

רגב, מ. (תשנ"ה), **רוק: מוסיקה ותרבות**, תל-אביב: דביר.

שובלי-פולק, ה. (תשע"ב), **שירי המחאה ברוק הישראלי: עיון סגנוני וסוציולינגוויסטי** (עבודת מוסמך), רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

**נרטיבים משתנים של זהות: ניוד המעמד החברתי של דמויות באמצעות שינויים לשוניים
בעיבוד הרומן לנוער "אליפים" של אסתר שטרייט וורצל לטלוויזיה**

ערגה הלר

בתקופה של ראשית ספרות הנוער, ברבע האחרון של המאה העשרים, נכתבו רומנים רבים לנוער סביב נושאים חברתיים. מטרת מחבריהם הייתה להעביר מסר חינוכי באמצעות הערוץ הספרותי ולשון תקנית ו"יפה" המתאימה לגישה החינוכית ההיררכית (ברוך 1991: 17). בישראל של שנות השבעים והשמונים של המאה העשרים לא היו סופרי נוער רבים, ואסתר שטרייט וורצל הייתה אחת מחמישה סופרים בלבד (אופק 1988: 47).

בשנת 1982 התפרסם הרומן לנוער **אליפים** מאת אסתר שטרייט וורצל. הרומן נועד לתעד את חיי תלמידים בחינוך הפנימייתי, ולעורר אהדה אליהם. תלמידי הפנימיות היו לרוב ממעמד חברתי-כלכלי נמוך או בני עליות. בכך תאם הרומן לדגם של ספרות הנוער המערבית באותה העת, שעיקרה היה עיסוק אתי בסוגיות חברתיות מההיבט של הממסד החינוכי. העלילה מסופרת מנקודת המבט של רוני, תלמיד ממוצא חברתי-כלכלי גבוה יותר מחבריו ללימודים, המתלבט בבעיות מוסריות בדומה לגיבורים אחרים של הסופרת (אופק 1988: 261). לפי עדויות של הסופרת, הטקסט נכתב על יסוד היכרות עם תלמידים שלימדה כשנתיים קודם לכן בכפר הנוער כנות, מוסד חינוכי שדגל בקידום נוער ושילוב אוכלוסיות של בני הארץ ובני העליות. כחלק מזהותו כרומן לנוער, ובהתאם לתקופה בה נכתב, הרומן עוסק באופן דידיקטי ומוטה בסוגיות חברתיות ומגייס לצורך כך את כל רמות הטקסט וביניהן: העלילה, הדמויות והלשון. כבר עם פרסום **אליפים** נתפסה הלשון שבו כשפה גבוהה, על-תקנית. השפה שהוצגה בטקסט ייצגה את "השפה האידיאלית" בה דבקה מערכת החינוך, בין אם הושמה בפי המספר או בפי התלמידים. שטרייט וורצל, בהיותה מורה וסופרת, הציגה וביטאה אותו אידיאל לשוני-חברתי (אופנהיימר ובלבוים 2012, 21).

בשנת 2011 הציגה "טדי הפקות" בערוץ הילדים של YES את העונה הראשונה של הסדרה הטלוויזיונית בעקבות הרומן. בעיבוד התגלו שינויים משמעותיים במבנה העלילה (במקום המאבקים המוסריים של רוני הושם דגש על המלחמה הפיסית בין שכבת ט' ל"ב"); בדמויות הפועלות (נוספו דמויות רבות של בנות, כנראה כחלק ממדיניות הערוץ (למיש 2011, 72) נוספו מגוון מוצאים ומעמדות ונעלם המראה "הצברי" ששטרייט וורצל אזכרה רבות); וכן הוכנסו שינויים דרמטיים בשפה שהפכה למדוברת עד תת-תקנית. העונות הבאות של הסדרה (2012 – 2013) כבר היו מנותקות לא רק מהלשון של הרומן המקורי אלא גם מעלילתו.

בחינת הביטויים הלשוניים מהעונה הראשונה חושפת כי הדמויות מהרומן המקורי – והדמויות שנוספו לתסריט החדש – מייצגות את לשון הנוער הישראלי בתקופת ההפקה, כלומר כשלושים שנים אחרי כתיבת הרומן. הלשון המעודכנת, השגיאות הדקדוקיות, שפת הרחוב והסלנג, ה"היברישי" והתחביר השגוי מקרבים את הצופים הצעירים לתכנים (בורוכוסקי-בר-אבא 2006, 15) ומציירים הבדלים ניכרים בין הדמויות בסדרה. הבדלים סוציו-אקונומיים והבדלים של מזרחיות ואשכנזיות שטושטשו במכוון ברומן

שפה באמנות

הופכים לגלויים לעין ולאוזן הצופה בסדרה (במאמר מוסגר יש להעיר כי הבדל משמעותי אחד נותר מטושטש גם בסדרה הטלוויזיונית והוא התייחסות אקטואלית לבני העליות, ובמקרה זה הכוונה לעליות מאתיופיה ומחבר העמים).

ההרצאה מציגה אפוא כיצד העדכון הלשוני בסדרת הטלוויזיה מקים לחיים את המגוון הישראלי שצונזר ברומן המקורי, מתוקף הנורמות של ספרות הנוער ושל ערכת החינוך אז, וכך מציג ברבים את המגוון החברתי שהובלע והוסווה לטובת כור ההיתוך של "האינטגרציה החינוכית" הישראלית.

מקורות

אופנהיימר, י., ובילבוים, ר. (2012). ייצוג הדיבור המזרחי בסיפורת העברית **העברית שפה חיה**, ו', 7 – 25.

אופק, א. (1988). **תנו להם ספרים**. תל אביב: ספרית הפועלים.

בורכובסקי-בר-אבא, א. (2006). גיוון הדיבור לצרכים פרגמטיים, **דברי החוג הישראלי לבלשנות, 16-תשס"ז**, 15 – 24.

ברוך, מ. (1991). מי מחנך את מי? **ילד אז ילד עכשיו: עיון משווה בספרות ילדים בין שנות ה-40 לשנות ה-80**. תל אביב: ספרית הפועלים, 9 - 26.

למיש, ד. (2011). 'הבנים על הבנות': מיפוי מגדר ומשפחה של תכניות טלוויזיה לילדים בישראל. **מסגרות מדיה**, 6, 61 – 88.

ישראלי, דבר גרוזיני! על פלורליזם, רב תרבותיות ודו-לשוניות בסרט חתונה מאוחרת

דני מוג'ה

גיבורי הקולנוע הישראלי לדורותיו, יהודים וערבים, וותיקים ועולים חדשים, מדברים כמעט תמיד אך ורק עברית (Shohat, 2010). אולם בשנים האחרונות ערבית, אנגלית, רוסית, יידיש ותאילנדית נשמעות ולעיתים "מככבות" בסרטים ישראליים. סרט יכול להיות חד-לשוני בערבית (עטאש, 2004), פוליגלוטי (איזה מקום נפלא, 2005) או קוד סוויצ'ר (עג'מי, 2009) ועדיין יחשב ישראלי. עיון בחוק הקולנוע הישראלי (התשנ"ט-1999) חושף שגם המחוקק ער לשוניים אלה והוא חדל לראות בשפה העברית שבה מדברים גיבורי הסרט תנאי הכרחי להגדרתו כסרט ישראלי. אפשר לומר אם כך שהקולנוע הישראלי מגלה בשנים האחרונות נטייה מסוימת לרב-לשוניות.

כיצד עלינו להבין את התופעה: עדות לשכלול ועידון תפיסת הריאליזם? (Wahl, 2005) מענה לקהל משתנה? קריאת תגר על ההגמוניה התרבותית העברית? השתלבות במגמות רב-תרבותיות בין-לאומיות? (Naficy, 2001)

נדמה שהסרט שאתגר ראשון את האוזן הישראלית היה סרטו של דובר קוסאשווילי **חתונה מאוחרת** (2001) שזכה להצלחה בארץ ובחו"ל, וכל זאת למרות (או אולי בשל) העובדה שבחלקים גדולים ממנו מדברים גרוזינית, שפה שרק מעטים בישראל מבינים.

ניתוח הממד הלשוני המורכב של הסרט חושף תחבולות אסתטיות מגוונות שנועדו לקרב ולהרחיק את הדמויות, להפריד בין סצינה לאחרת ולפעול באופן משתנה על קהלים שונים. הקשבה קפדנית לשתי השפות שבסרט, העברית והגרוזינית וניתוח היחסים שביניהם חושפים בפנינו אידיאולוגיה כפולה: על פני השטח מפגין הסרט את זקיפת הראש האתנית הפרטיקולארית של העדה הגרוזינית בישראל אך באותה העת בהחבא הוא מסתייג מזקיפת הראש הזו ומרכין אותו בסופו של דבר לאות של צער וחשש מפני אובדנה של ההגמוניה של השפה העברית. חקר הרב-לשוניות כתחבולה אסתטית בקולנוע הישראלי (של הסרט הבודד ושל הקורפוס הכללי) מצמצם למדי והרצאה זו מבקשת להוות סנונית מתודולוגית למחקר שכזה.

מקורות

- Naficy, H. (2001). *An accented cinema: Exilic and diasporic filmmaking*. Princeton: Princeton University Press.
- Shohat, E. (2010). *Israeli cinema: East/West and the politics of representation* (first 1989). New Edition. New York and London: I. B. Tauris
- Wahl, C. (2005). *Discovering a Genre: The Polyglot Film*. Cinemascope 1. On line at: <http://www.cinema-scope.net> (consulted 03.02.2005).

Immigrant youth in high-school: Understanding trilingual literacy performance and educational experiences

Orly Haim

Adolescent immigrant students face unique educational challenges at school in the destination country (Hobb, 2012). They have limited time to learn the language of the new society, study the required material, and catch up to their native speaking peers (Hou & Beiser, 2006). This study investigates the role that school related variables play in literacy performance in second and third language among adolescent immigrant students. Additionally, the study explores the students' perspectives regarding their educational experiences. The sample includes 267 Russian speaking eleventh graders drawn from 18 Israeli schools. The study utilizes a mixed method approach. Students' literacy level was assessed via reading comprehension and writing tests in Hebrew (L2) and English (L3). Data about the schools were collected through semi-structured interviews with the school principals. Students' perceived school experiences were elicited via academic letter writing tasks. A total of 60 letters (30 letters in each language) drawn from the entire data set are analyzed qualitatively through content analysis (Strauss & Corbin, 1996). Multivariate analysis of covariance (MANCOVA), controlling for students' SES, arrival age and gender, indicate that students' academic performance in Hebrew and English differ by a number of school related factors: school type, SES, provision of academic and language support, and teachers' training to work with immigrant students. Preliminary qualitative analyses of students' letters reveal a number of major themes in the data: language inequality and power struggle, academic difficulties, unequal social and cultural relations, financial problems, and issues of identity, i.e., the 'self'- and the 'other.'

References

- Hou, F., & Beiser, M. (2006). Learning the language of a new country: A ten-year study of English acquisition by south-east Asian refugees in Canada. *International Migration*, 44(1), 135-165.
- Hobbs, R. D. (2012). Diverse multilingual researchers contribute language acquisition components to an integrated model of education. *International Journal of Multilingualism*, 9(3), 204-235.

תנ"ך רם והתקבלותו בחברה הישראלית

גתית הולצמן

ההרצאה תעסוק במהדורת תנ"ך רם אשר מציגה בצד לשון התנ"ך את תרגום המקור העברי לשפה הישראלית העכשווית, פרי עטו של אברהם אהוביה. ההרצאה תדגים את הקשיים הלשוניים בהם נתקלים לומדי התנ"ך בישראל. קשיים אלה נדונו בפירוט במספר מחקרים שראו אור בעת האחרונה. ראו למשל: יאירה אמית, עלייתה ונפילתה של אימפריית המקרא בחינוך הישראלי, תכנית הלימודים תשס"ג (2003) – מבט לאחור ומבט לפנים, אבן יהודה: רכס, 2010; איריס יניב, מניכור לדיאלוג, הוראת התנ"ך בחינוך הממלכתי העל-יסודי, עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, 2010; אביה זמרון, מקרא בראש הנקרא, גילוי דעת 2 תמוז תשע"ב, עמ' 177 - 179.

ההרצאה תדגים את האופן בו השימוש במהדורת תנ"ך רם יכול לתרום להתמודדות עם קשיים אלה. ההרצאה תבחן את אופן התקבלותה של מהדורה זאת בחברה הישראלית ובמערכת החינוך, על ידי אנשי אקדמיה, אנשי משרד החינוך, מפקחים, מורים, תלמידים והוריהם. ההרצאה תעשה כן על בסיס מאמרה של לאה מזור: על תרגום התנ"ך לעברית בת ימינו, בית מקרא נד, א תשס"ט, עמ' 126 – 166, וכן על ידי הצגת חוזרים שונים שפרסם משרד החינוך הנוגעים לשימוש במהדורת תנ"ך רם, סקירת הדיווחים על כנסים אחדים שנערכו עם פרסום תנ"ך רם, וכן על ידי דליית חומר מדיווחי תקשורת, בלוגים, ואתרי אינטרנט מגוונים המבטאים את עמדות הציבור בנושא תנ"ך רם.

ההרצאה תבחן את אופן התקבלותו של תנ"ך רם בהקשר רחב יותר, ותתייחס למקום התנ"ך והוראת התנ"ך בחברה הישראלית בכלל ובמערכת החינוך בפרט. ההרצאה תציין את התמורות שחלו בנושא זה מתחילת הוראת התנ"ך בגימנסיה הרצליה בראשית המאה העשרים ועד לראשית המאה העשרים ואחת. הדיון בנושא זה יתבסס על ספרה הנ"ל של יאירה אמית וכן יתבסס על מחקרה של אניטה שפירא, התנ"ך והזהות הישראלית, ירושלים: מאגנס, תשס"ו.

ההרצאה תדון בשאלה מדוע על אף העובדה כי תנ"ך רם יכול לסייע בלימודי התנ"ך, הרי השימוש בו נאסר על ידי משרד החינוך ומעורר התנגדות בקרב חוגים אקדמיים ואינטלקטואליים מסויימים.

ההרצאה תראה כי ככל שאדם רחוק מעיסוק בפועל בהוראת תנ"ך בבתי ספר כך הוא דוגל בהוראת התנ"ך ללא הדגשת זרותו הלשונית, וככל שהוא עוסק בכך הלכה למעשה כך הוא הופך ער לצורך להורות את לשון המקרא כדיסציפלינה בפני עצמה, או לוותר על כך וללמד את התנ"ך בנוסחו הישראלי.

תכנית התערבות פדגוגית ופדגוגית-ארגונית, שפה בית ספרית והקשר ביניהן

ציונה לוי ודבורה הרפז

כהן לה-גנק (2011) מאפיינת שפה בית-ספרית בכך שהיא נובעת מכל אחת מתכניותיו של בית-הספר ומעשייתו. שפה זו, לדבריה, מחברת "את כל חוטי השתי והערב למארג בית ספרי ייחודי". לדברי ספרד (2012), כדי שכל המשתתפים בשיח הבית-הספרי יוכלו לקחת בו חלק פעיל עליהם לשלוט היטב במושגי השפה הזאת ובמילותיה. ההרצאה תעסוק במחקר המתאר את השפה הבית-ספרית שנוצרה בעקבות תכנית ההתערבות **אקד"מ** בחמש חטיבות ביניים במשך שלוש שנים. מטרת התכנית הייתה להוביל שינוי פדגוגי ופדגוגי-ארגוני באמצעות פיתוח שפה חדשה והטמעתה. השפה הבית-ספרית שהוטמעה מבטאת את **השילוב** שבין שלושת העקרונות של תכנית אקד"מ: אוריינות, קהילות לומדות ודיאלוג מתמיד שעיקרו פיתוח תחושת שייכות, תחושת אוטונומיה ותחושת המסוגלות של כל השותפים לתכנית: המפתחים והמטמיעים.

מטרת המחקר, הייתה לבדוק את מידת השפעתה של השפה הבית-ספרית על קידום שינויים פדגוגיים וארגוניים ואת יכולתה להפוך לחלק מתרבות בית-הספר. המחקר מתאר את השפה הבית-ספרית ואת מאפייניה, בהתייחס לפיתוחה על ידי גוף חיצוני מתערב, **ולא כתוצר פנים-בית ספרי**, כפי שמוצע ע"י קדרוני (2009) ובוזן שוורץ (2003). למרות היותה חיצונית בראשיתה, שפה זו הפכה חלק אינטגרלי מתהליך ההטמעה, והיא כוללת עד היום את כל בעלי התפקידים הפדגוגיים בבית-הספר: ההנהלות, מרכזים דיספלינאריים ומורים, וכן, ובכך ייחודה, את מובילי התכנית של הגוף המתערב. השפה מתאפיינת בהיותה דינמית המתאימה עצמה לחידושים בתפיסת ההוראה ובקידום החלק הארגוני-פדגוגי. כדי לבדוק את התהוות השפה בעקבות יישום מטרות התכנית וכליה, נאספו נתונים משני שאלונים (סגור ופתוח) שמילאו הנהלות בתי הספר והמורים. מנתונים אלה מתברר, כי נוצרה שפה פדגוגית ושפה פדגוגית-ארגונית, והיא אכן הפכה חלק אינטגרלי מהתרבות הפדגוגית והארגונית של בית הספר.

מקורות

בוזן-שוורץ, מ. (2013). **מה מנהלים צריכים לדעת על הוראה ולמידה?** מכון אבני ראשה. ירושלים.

כהן לה-גנק, נ. (2011), **איזה שפה מדבר בית הספר שלכם?** פורטל מס"ע, <http://portal.macam.ac.il/ArticlePage.aspx?id=3614>

ספרד, א. (2012). אוריינות לשונית ואוריינות מתמטית- מה הקשר? בתוך **בין אוריינות לשונית כללית לאוריינות בתחומי הדעת**. (עמ' 16 - 18). היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. ירושלים.

קדרוני, מ. (2009). **פיתוח מנהיגות חינוכית בית ספרית**. פורטל מס"ע. <http://portal.macam.ac.il/ArticlePage.aspx?id=2349>

המוטיבציות של סטודנטים באוניברסיטת ייל ללמוד עברית

דינה רוגינסקי

מה מושך סטודנטים אמריקאים באוניברסיטת עלית ללמוד עברית מודרנית כשפה זרה כחלק מהכשרתם האקדמית? שיטת המחקר שנבחרה בכדי לענות על שאלה זו היא שימוש בקטעי כתיבה מקוריים בעברית שנכתבו ע"י תלמידי התוכנית לעברית באוניברסיטת ייל. לשם קידום מיומנויות הכתיבה שלהם, תלמידינו כותבים יומנים שבועיים בעברית ובהם התיחסות למתרחש ביומיום וכן הגיגים על חייהם. אחדים מיומנים אלו מתייחסים ישירות לנושאים כגון: חשיבות העברית בחייהם, מקום הדת בחייהם וזהותם העצמית בהקשרה התרבותי (דוגמאות מקטעי כתיבה אלו יוצגו בכנס).

מניתוח המאפיינים הדמוגרפיים של תלמידינו ומניתוח היומנים עולה כי רבים מהם מונעים ע"י תפיסה כללית לפיה העברית מהווה מעין שפת מורשת עבורם. הדבר בולט כמובן בקרב ילדי ישראלים העונים להגדרה הפורמלית של "שפת מורשת", אך מתבטא גם בתפיסתם העצמית של בני קבוצות אחרות, ביניהן: תלמידים למשפחות מעורבות דתית שמנסים דרך השפה לחזק את זיקתם לצד היהודי של המשפחה; תלמידים הבאים מרקע יהודי דתי אך לא דוברים עברית מודרנית וע"י לימוד השפה המודרנית מחזקים הן את הבנת התפילה והן את זיקתם לישראל ולעברית בת-ימינו; וכן לא יהודים הבאים לרוב ממשפחות בעלות רקע דתי נוצרי בעלי זיקה אל "הברית הישנה" שמהווה נדבך חשוב בחייהם ומתעניינים בישראל המודרנית. (הלוגו של אוניברסיטת ייל "אורים ותומים" בעברית, מדגיש את חשיבות התנ"כ עבור המייסדים).

לניתוח זה יש חשיבות בהבנת המאפיינים של קהל היעד של לומדי העברית המודרנית כשפה שנייה בארצות הברית ובפרט להבנת תפיסתם העצמית הלשונית-תרבותית של התלמידים. כמו כן למאמר זה יש תרומה תאורטית לדיון בשאלה מהי "שפת מורשת", בכך שמרחיב את היריעה המחקרית אודות העברית המודרנית ויחסיה עם רבדים שונים של העברית הטרומ-מודרנית בקרב בני קבוצות חברתיות שונות.

מקורות

Berdichevsky, N. (2014). *Modern Hebrew: The Past and Future of a Revitalized Language*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company.

Brosh, H. (1996). Hebrew Language Diffusion through Schools and Universities in America, *Journal of Jewish Education*, 62(3), 13-20.

Hornberger, N., & Wang, S. (2008). Who are our heritage language learners? Identity and biliteracy in heritage language education in the United States. In D. Brinton, O. Kagan, & S. Bauckus (Eds.), *Heritage language education. A new field emerging* (pp. 3-35). New York, NY: Routledge.

When does motivation lead to second language proficiency? Hebrew proficiency of English-speaking immigrants to Israel

Joel Walters & Susan Joffe

The present study examines motivation and L2 proficiency of adult immigrants to Israel in light of several theories of motivation (Dornyei 2005, 2009; Noels et al. 2000; Tremblay & Gardner 1995). We predicted that social variables such as religious identity, decade of arrival, employment status, and density of L1 speakers would be reflected in participants' motivation to speak Hebrew and in their Hebrew proficiency.

300 English-speaking immigrants to Israel responded to a questionnaire eliciting information about motivation to speak Hebrew and about personal background variables. Participants included immigrants of diverse ages, genders, decades of arrival, residences in Israel, employment statuses, and religious identities. Oral narratives in Hebrew were elicited from 55 respondents to assess L2 proficiency.

The paper reports on motivational and L2 proficiency differences in immigrants with difference for the predicted social variables. Both motivational and L2 proficiency differences emerged between Haredim and non-Haredim and between immigrants who arrived before 1980 and those who arrived after. In addition, several measures of Dornyei's theory of motivation correlated with measures of L2 proficiency, whereas others did not. We discuss the need for greater specification of the L2 Motivational Self theory in order to clarify why these variables emerged as significant and others (employment status, residence) did not.

An association experiment among Russian-speaking Israelis: The interaction of cultures in the bilinguals' mental lexicon

Irina Ovchinnikova and Maria Yelenevskaya

Association experiments are an effective tool for studying linguistic competence and speech behavior of bilinguals (Schreuder & Weltens, 1993; Byalostok et al. 2009). These experiments provide linguists with information about standard, socially relevant and culture-specific ties between words in various speech communities. This paper reports on the association experiment conducted among Russian-Hebrew bilinguals. Our goal is to investigate how acquisition of Hebrew and immersion into Israeli culture affect mental lexicon of Russian-speaking immigrants. We also examine what spontaneous responses to high-frequency Russian words reveal about regional peculiarities of Russian as spoken in Israel and how they reflect patterns of first language attrition.

The experiment was conducted among members of two age groups: 20-35 and 36-50. Each group is represented by 30 subjects – the minimum number to yield statistically valid data about shared associations. As the basis of the experiment we used a list of 112 word-stimuli that form the core of the Slavic Association Dictionary (Ufimtseva et al 2004). The experiment has yielded 6,720 responses, both paradigmatic and syntagmatic. The sample reveals high frequency of collocations and allusions to Russian sayings, folklore and popular culture. Language attrition is reflected in the repetitiveness of the same response to different stimuli, lexical contaminations and a scarcity of words typical of written discourse. Life in Israel has affected mental lexicon of the subjects in the perception of social realities. In addition, there is an abundance of local toponyms in responses.

References

- Byalostok, E. et al. (2009) Bilingual Minds. *Psychological science in public interest*, 10(3), 89-129.
- Schreuder, R., & Weltens, B. (eds.) (1993) *The bilingual lexicon*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Ufimtseva, N. et al. (2004) *Slavic association dictionary: Russian, Belorussian, Bulgarian, Ukrainian*. Moscow: Linguistics Institute of the Russian Academy of Sciences.

"Living in the in-between"? Arabic speakers' perception of their use of Hebrew in higher education and its impact on ethnic identity

Dvora Dubiner

Although there are a number of Israeli institutions of higher education where the medium of instruction is Arabic, many Arabic-speaking students choose to study in Hebrew-medium institutions. Studying in a Hebrew-speaking institution, as such, raises several issues, such as linguistic skills, language choice, language policy, and the link between language and identity (Edwards, 1985; Hamers & Blanc, 2000; Hansen & Liu, 1993; McNamara, 1997; Zentella 1997). In his paper I explore these issues from the perspective of Arabic-speaking students in Hebrew-medium institutions in Israel. Two main research questions are tackled in this study:

- 1) Do Arab speakers believe that school prepares them to fully function in a Hebrew-dominant environment?
- 2) Does the use of Hebrew have an impact on Arab speakers' identity formation?

A mixed-methods methodology was adopted, combining data collected from in-depth interviews with 12 native speakers of Arabic, students and graduates from Hebrew-speaking institutions in Israel, and quantitative data collected through questionnaires distributed to 97 students and graduates. Results indicate that students differ in their attitudes towards the relationship between: a) the extent to which Hebrew instruction in school prepared them to perform competently after school, and b) language choice and ethnic identity. Whereas some respondents claim that language choice is a done consciously for social and cultural purposes, others maintain that language is a practical tool that has no impact on their own social behavior and ethnic identity. The testimonies of many others is also analyzed in light of code-mixing, language and identity, and sociocultural theories.

מה נאמר? שפה, שיח ומעשה ביקורתי בעבודת רווחה

ליה לוין

בתחומי הרווחה והשירותים החברתיים נפוץ בשנים האחרונות שיח ביקורתי. שיח ביקורתי, הוא שיח שאינו מקבל כמובן מאליו בעיות חברתיות (כגון עוני) ומקדם עשייה המתגרת את הסטאטוס-קוו החברתי. במסגרת השיח הביקורתי בתחומי הרווחה, נוצרת תנועה לזיהוי מופעי אי צדק חברתי במרחב הקולקטיבי והאישי, באופן הקושר בין מופעים אלו לבין קיומם של מבנים חברתיים המושתתים על יחסי כוח פוגעניים. בכלל זאת, יכולים יחסי הכח להיות מושתתים על סוגי אי שוויון שונים, בהם פגיעה בזכויות אדם, נגישות בלתי שווה להזדמנויות להתפתחות כלכלית, זמינות בלתי שוויונית של נכסים והון ועוד.

באופן פרדוקסאלי, דווקא השיח הביקורתי השואב השראה מעולמות תוכן אקטיביסטיים ורדיקאליים, מיעט להתפתח לכדי עשייה משמעותית בתחום הרווחה. הפרקטיקה הביקורתית היא מוגבלת, ויישומה בפועל של השיח בעבודתם היומיומית של עובדי רווחה נותר חסר. הסיבות והגורמים לכך רבים. בין השאר, ניתן למנות בהם את העובדה שמרבית שירותי הרווחה ניתנים, מוזמנים או מפקחים על ידי משרדים ממשלתיים; את העובדה שמקצועות חברתיים נטו באופן היסטורי לאמץ לחיקם שיטות טיפול אינדיווידואליסטיות ורגשיות המתמקדות במשפחה או בפרט כיחידה להתערבות ולא בחברה או בקבוצות בתוכה; ואת היותם של עובדי רווחה סוכני שינוי המקבלים את המנדט לעבודתם מאותם מבנים הירארכיים המושתתים על יחסי כח, נגדם יוצא השיח הביקורתי.

לצד כל אלו, אני מבקשת לטעון כי גם לאופן שבו התפתח השיח הביקורתי עצמו תפקיד בשימורו ברמה תיאורטית ובהגבלת תרגומו לפרקטיקה ביקורתית הלכה למעשה. בעיקר, אני מבקשת להציע כי שילובו של השיח הביקורתי בתחום הרווחה מבלי שחל שינוי בשיחים המקצועיים המסורתיים בתחום זה מקשה על הפיכתו ממופשט למוחשי. בהצגה בכנס אבקש לשתף בדוגמאות מתוך "מילון" שאני עמלה על בנייתו, המתבסס על רעיון ה"פעולה האמתית" (Genuine Action) של המחנך פאולו פריירה, ומציע חלופות ביקורתיות למונחים בסיסיים בעבודת הרווחה. הנחת היסוד בבסיס עבודה זו, נוגעת להשפעתן של מלים אודות הפרקטיקה, בעיצוב עמדות, אמונות, תודעה והנעות בתוך הפרקטיקות של השירותים החברתיים.

מקורות

Freire, P. (1990). A critical understanding of social work. *Journal of Progressive Human Services*, 1(1), 3-9.

Turbett, C. (2014). *Doing radical social work*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Weiss-Gal, I., Levin, L., & Krumer-Nevo, M. (2014). Applying critical social work in direct practice with families. *Child and Family Social Work*, 19(1), 55-64.

